תלמוד בבלי · ראשונים · רי״ף · מפרשים · מלחמת השם

מלחמת השם על פסחים

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלחמת השם על פסחים

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלחמת-השם-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ג. 4
דף ד. 6
דף ה. 6
דף ו. 8
דף ו: 8
דף ז: 11
דף ט. 12
דף ט: 14
דף י. 16
דף י: 17
דף יא. 19
דף יג. 21
דף יג: 23
דף יד: 24
דף טו: 28
דף טז: 28
דף יז. 29
דף יח: 31
דף יט. 36
דף כ. 37
דף כא: 38
דף כג: 39
דף כד. 42
דף כד: 43
דף כה. 44
דף כו: 46

דף ג.

ועוד והא דאמר רב גידל אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפי' בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקדושין אע"פ שכתבה הרי"ף ז"ל לא נראה לנו לסמוך עליה דרב לטעמיה כו' עד ואי אכיל ליה מיכל משש שעות ולמעלה עד הערב אינו עובר באכילתו שאין לך השבתה גדולה מזו:

אמר הכותב אין זו נכון שאין לך בתורה דבר שצריך השבתה ומותר באכילה וכך אמרו בגמרא דכולי עלמא מיהת חמץ משש שעות ולמעלה אסור מדאורייתא ולא אמרו צריך ביעור מדאורייתא לפי שיש בכלל השבתה שבתורה אסור אכילה ולרבי שמעון ולרבי מאיר אחד איסור אכילה ואחד מצות ביעור מהכא נפקי ומשעה שהוא אסור באכילה אסור בהנאה ואפילו לר' שמעון מיהו לאו מדאורייתא דהא לא קאי עילויה אלא במצות השבתה ולא כתיב ביה לא תאכל לא תאכלו כבתוך זמנו אלא מדרבנן גזירה שמא ישהה ולא יבער ויאכל תדע דלא משתמיט תנא ותני חמץ לפני זמנו מותר ונימא ר"ש היא ואחר זמנו סתמי לן נמי כוותיה אלא ודאי מודה ר"ש באיסור שהוא אסור ואפי' איסורו מדבריהם מה בין שש שעות לר"ש לשעה ששית לרבי יהודה תדע דהא ר' מאיר ודאי כר' שמעון ס"ל דשמעינן ליה דשרי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח והך סברא לא אתיא אלא אליבא דר"ש כדמוכח בפ' כל שעה ואפילו הכי הכא והתם מוקמינן רישא דפירקין דכל שעה כר"מ וקתני כל שעה שמותר לאכול מאכיל ומותר בהנאתו עבר זמנו אסור בהנאתו דהיינו שעות דרבנן ובמסקנא נמי אוקימנא הא מני רבן גמליאל היא ור"ג נמי כר"ש ס"ל דלדידיה נמי שמעינן ליה דאמר חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר מיד כדאיתא בעירובין גבי מעשה דמבגאי ועוד שאמרו שם בירושלמי מפורש ר"מ אומר משש שעות ולמעלה מדבריהם רבי יהודה אומר משש שעות ולמעלה דבר תורה ומה טעמא דר"מ אך ביום הראשון זה חמשה עשר יכול משתחשך ת"ל אך הא כיצד תן לו לפני שקיעת החמה שעה אחת ומה טעמיה דרבי יהודה אך ביום הראשון זה ארבעה עשר וכו' רב אמר לדברי ר"מ המקדש בחמץ משש ולמעלה לא עשה כלום א"ר הונא ויאות אלו חטין קרטבניות במדבר דילמא טבא אינון במועדא כלום ומה שהביא בעל המאור ז"ל משם מודה ר"ש באיסור שהוא אסור וכו' שחמץ לאחר זמנו הוא אמר ואינו ענין לכאן הא מכל מקום למדנו לפי גמרת ירושלמי שאפילו לדברי מי שאין לו בלפני זמנו כלום מודה הוא בכל שש שעות דאסור בהנאה מדבריהם והמקדש בו אין חוששין לקדושיו והוי יודע שזה שפירש רש"י ומקצת ראשונים דרב גידל המקדש חמץ בשעה ששית הוא אינו דבר מוסכם וחכמי הצפרתים נמי לא הודו שהרי בהרבה מקומות

במסכת זו ובשאר מקומות בתלמוד אמרו משש שעות ולמעלה וכן מתשע ולמעלה וכן בשאר כל השעות שנאמר עליהן כלשון הזה ובכולן אין במשמע אלא מסוף השעה ולמעלה אבל פירוש דברי רב גידל כן הוא המקדש מסוף שש שעות ולמעלה אפי' בחטי קורדנייתא שאין חמוצן אלא מדרבנן כגון נוקשה אין חוששין לקדושיו ובין לר' יהודה בין לר' שמעון נאמרו דברים ואילו במקדש בשעה ששית עצמה אפילו בחמץ גמור חוששין לקדושיו שכיון שעדיין שורפין ולא בדילי מחמץ אתו לאחלופי בד' וה' ואתי למישרא אשת איש ומה שאמרו לעיל אפילו בשעה ששית כיון דאסרוה רבנן עליה לאו ברשותו קיימא כדרב גידל הכי קאמר כדאמר רב גידל שהמקדש באיסורי הנאה של דבריהם אין חוששין לקדושיו אלמא לאו ברשותיה קאי הכא נמי לאו ברשותיה קאי דהא אסרוה רבנן עליה ואף על גב דבששית חוששין לקדושיו שאני קדושין דלא אפקעינהו רבנן אלא מתחלת שבע משום גזירה וההיא דבפרק כל שעה כך מצינו בנוסחאות ישנות ושל בעלי הלכות פסוקות לא צריכא לשש שעות דרבנן וכן הגרסא הזו לדברי רש"י פי' שש שעות היינו שעה ששית דומה למה שאמרו מוספין בשש ובזיכין בשבע אבל ודאי יותר כל הענין מכוון לדעת זו שכתבנו והכי פירושא דאקשי' מעיקרא פשיטא כלומר דהא מכללא דרישא שמעת מינה וכיוצא בו נמי פשיטא משום דתנא ליה רישא בזה הפרק ולא בטבל פשיטא והא לאו פשיטא הוא אלא פלוגתא נמי הוא ודלא כהלכתא הוא אלא משום רישא והרבה כיוצא בהן בתלמוד כדאמרינן בפ' חלון בעירובין פשיטא כיון דאמר רישא ד' על ד' בתוך עשרה ממילא הוי ידענא דפחות מד' ולמעלה מי' נמי לא ומפרקינן לא צריכא לשש שעות דרבנן כלומר לאו אזמן דאינו אוכל קאי אלא עבר זמן איסורו קאמר ולא איסור דפסח אלא לשש שעות דרבנן ואליבא דר"ש והכי קתני עבר זמנו של חמץ דהיינו זמן שקבעה לו תורה לביעור אסור בהנאתו לגמרי שאפי' לענין קדושין אין חוששין לקדושיו ומשנה יתירא קא דייק והא דא"ר אלעזר משום ר' ישמעאל ב' דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו חמץ משש שעות ולמעלה הלכה היא ואין ראוי להוציא כל השמועות מהלכה אבל לפרש שהוא לשון כולל הבור בר"ה וחמץ בפסח עשאן הכתוב ובשש שעות עשאן חכמים ומפני שלא בא ר' ישמעאל להכריע כאן לא כר"ש ולא כר' יהודה לא הקפיד לפרש וכלל הכל בלשון אחד ובגמרא נמי לפי שלא שמענו סברתו של ר' ישמעאל בשש שעות אם כר' יהודה אם כר"ש לפיכך למדו שעה ששית אלא מדרב גידל וזו דרך ישרה וכן לגירסת שאר ספרים שגורסין לא צריכא לשעות דרבנן כך השמועה שאילו לשעה ששית ה"ל לומר לשעה ואין דברי בעל המאור נוחין שם וירושלמי מוכיח בזו כן דסוף שש שעות קאמר וחטי קורדנייתא חמוצן

מדבריהן מ"מ מזו שאמר רב גידל א"ר אין חוששים לקדושיו הלכה היא ואין מי שיחלוק עליה אלא בעל המאור ז"ל תדע דהא קי"ל כרבי יהודה דאמר הבודק צריך שיבטל מיד ומרב גידל הוא דנפק לו כדאקשי' עלה וליבטליה בשית ומפרקי' לה משום דרב גידל וזו ראיה שהיא הלכה פסוקה וכך השיב הראב"ד ז"ל וכ"פ הגאונים ז"ל בחבוריהם ולא ערער אדם בדבר:

דף ד.

כתוב בספר המאור הא דתניא אין בודקין לא לאור החמה לא תימא הני מילי בשלשה עשר שיש לו לבדוק לילי ארבעה עשר אלא אפילו בי"ד ומפורש הוא בירושלמי:
אמר הכותב וכי היאך עלה על דעתו לומר כן והלא בגמ' העלוה לצדדין דלא נפיש בהו אורה וצריך נר ומה שאמר דאפילו בארנעה עשר הוא לשון מעוקם אלא דוקא בי"ד אבל בי"ג אף לאור הנר אינו בודק ביום מדרב נחמן דאמר בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה כלומר להמתין עד ארבעה עשר שחרית אינו רשאי מפני שבני אדם מצויין בבתיהם בלילה ואם בא להקדים נמי בשלשה עשר אינו בודק מפני שאור הנר יפה לבדיקה בלילה ומפורש הוא בירושלמי ורבינו ז"ל לא כתב דברים הללו (משם) מפני שהם פשוטין בגמרא שלנו ולפיכך הוצרכתי לכתוב זה:

דף ה.

ועוד והא דתנו רבנן ארבעה עשר שחל להיות בשבת וכו' כתב עליה הרי"ף ז"ל וכן הלכה כו' והרי"ף ז"ל כתב בפ' אלו עוברין וקי"ל כר"א בר צדוק דקאי כר"א איש ברתותא דהלכתא כוותיה עשה את הטפילה עיקר ואת העיקר טפלה:
אמר הכותב יתבשר בעל המאור במה שבשר שהוא עושה בכאן את הטפלה עיקר ואת העיקר טפלה דר' אלעזר איש ברתותא ואמרו לו בלבער פליגי בהדיא ולא בלאכול ועלה קתני לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר' אלעזר והלכה ודאי במאי דפליגי וזו מתשובותיו של ה"ר אברהם בר' דוד ז"ל ודבר פשוט הוא תדע דהא מעיקרא נמי אתינן לסיועי מינה לרב דפסק בפירוש כר' יהודה וסבירא לן הלכה לאכול ואפ"ה לא מפקי' לבער מכללה כדקאמר בהדיא מאי לאו אפי' לאכול כלומר אע"פ שלא נחלקו עליו חביריו בזו כיון שנחלקו בה תנאים אחרים והוצרכו לפסוק באותו מנין הלכה כמותו בלבער פסקו הלכה על הכל וכי דחינן נמי לא לבער ה"נ קס"ד שלא קבעו כאן הלכה אלא על עיקר דברי ר"א שהוא לבער ועליו נחלקו רבנן דאמרו לו אבל לאכול לא נחלקו כאן אלא מילתא

אגב אורחיה הוא דאמר ר"א ולא איפלגו עליה דידיה חבריה אלא פלוגתא אחריתי דתלי באשלי אחרינא היא ולא פסקו בה באותו מנין כלום נמצאו שתי הלשונות מעידות עיקר הלכה בלבער אבל לומר הלכה לאכול ולא לבער לא עלה על דעת ומש"כ רבינו ז"ל וקיי"ל כר"א בר צדוק דקאי כר"א איש ברתותא דהלכתא כוותיה והשיב ה"ר אפרים ז"ל דהלין תרי תנאי בהדיא פליגי אהדדי וכבר נתפרש ביד אחרים דר"א איש ברתותא לא איירי בחולין כלל ופרושי הוא דקא מפרש שמבערין כל התרומות ושורפין אותן טהורות טמאות ותלויות הילכך הא בחולין לא איירי ופלוגתא דאמרו לו נמי בתרומה היא הילכך בחולין שאוכליהן מרובים בזמנן הוא כרבנן וכר"א בר' צדוק וזה שהוצרך רבינו ז"ל לתלות דר"א כר"א בר' יהודה איש ברתותא לא לענין חולין דודאי דר"מ במקום רבים ומעשה אינה משנה אלא לתרומה נצרכה לפסוק בה הלכה מלפני השבת ולענין שיור לדברי הכל משיירין שתי סעודות בין בחולין בין בתרומה ואפי' לדברי ר"מ וכן פרש"י ומה ששנוי בתוספתא ואופה לו מצה מערב שבת אינו אלא זרוז שמא יקדים לאפותה בין השמשות לומר לך שר"מ מזרז בביעור ומזרז באפיה כדי שלא יבא לידי מלאכה או לידי פשיעה אבל הכל מודים בשיור דהא לר"א בר' צדוק כיון דאית ליה חולין בזמנן מפני שאוכליהן מרובין א"א לומר שישרף תרומה טהורה בלא שיור שאין שורפין את הקדשים שלא לצורך והכי מפורש בתוספתא טעמא דר"א בר' צדוק תרומה מלפני השבת שאוכליה מועטין וחולין בשבת שאוכליה מרובין ולא נחלקו ר"א ואמרו לו אלא במה שאמרו לשרוף אבל לשייר דברי הכל משיירין וכל עיקר לא הוצרך לשנות שיור זה אלא לאשמועינן כדי לאכול עד ארבע שעות וגם זו מדברי ה"ר אברהם ז"ל והוי יודע שיש נוסחאות שאין בהם בדר"א איש ברתותא מנערין את הכל מלפני השבת אלא שורפין תרומות וכו' ואלו מעידות על האחרות וכולן נתכונו לדבר אחד ואם כפי הדעת הזו נפסקו ההלכות כהוגן דכיון שהלכה ודאי כר"א איש ברתותא בלבער והדברים מראין שהלכה כר"א בר' צדוק בחולין דקאי כרבנן ומעשה רב צריכין אנו לפרש שיהו דברי שניהם קיימין דלא מיירי ר"א איש ברתותא בחולין כמו שכתבתי או שנאמר שלא קבעו הלכה כמותו בלבער אלא בתרומה בפלוגתא דאמרו לו במאי דפליגי פסקו כמי שפירשתי למעלה וכיוצא בזו במסכת ע"ז הלכה כרשב"ג הואיל ותנן סתמא כוותיה ואינה אלא במה שחלקו דלא חיישינן לסתמא אבל במה שהשוו דחיישינן לזיופא אין הלכה כרשב"ג וכסתם שלו אלא כר"א דלא חיישי' לזיופא וכן פסק רב חננאל ז"ל כר"א בר' צדוק:

דף ו.

כתוב בספר המאור נמצא כתוב בהלכות הרב ז"ל מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור ואנן לא גרסי' הכי אלא אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור אבל היא קרקע עולם היא ותעבור ואל תהרג:

אמר הכותב זאת הטענה אינה שלא אמר אביי קרקע עולם היא אלא בשאחד אנס אותה לבעלה שמאחר שיכולין לבעול אותה בעל כרחה אם נאמר שתהרג מה הנאה יש לך אבל משכחת לה שתהרג כשהעלה לבה טינא דאמרינן תמות ואל תבעל לו והוא הדין למאי דקי"ל כרבא דאמר הנאת עצמן שאני שכשם שאם העלה לבו טינא ימות אף כשהעלה לבה טינא תמות ואל תבעל ומשכחת לה נמי כגון שנתקשה לאשתו ואמרו לאותה ערוה הנכרים שתדביקנו לעצמה ואם לא תרצה לעשות כן שיהרגו אותה דבכל כי הני גוני לאו קרקע עולם היא ולא להנאת עצמו של אונס וכל שכן שהגירסא נכונה לדעת הגאונים ז"ל שאמרו אונס בערוה היכי דמי והאמר רבה אין אונס בערוה שאין קושי אלא לדעת משכחת לה כשנתקשה לאשתו או שהעלה לבו טינא נמצא למד לדבריהם האיש ואשה שוין בדבר וכי משכחת לה לרבה כגון דאמרי לה הבעלי לאיש פלוני והאנסין מתכונין להעבירה על דת ולא להנאת עצמו. ולפי דעתנו אנן אפילו ישראל שאנסה להנאת עצמו תהרג. שאנו אומרים בע"ז ובגלוי עריות ושפיכות דמים אפילו להנאת עצמן יהרג ואל יעבור. ולא אמרו הנאת עצמן שאני אלא בשאר עבירות דאסתר פרהסיא הואי כדאיתמר התם. ולא מיקרי גילוי עריות דנכרי הבא על בת ישראל בזנות לאו מחייבי מיתות וכריתות היא אלא גזירת ב"ד של שם היא כדאמרינן במסכת עבודת אלילים וליכא נמי קרא לאסורא כלל. וכבר כתבנו בענין זה הרבה מזה במסכת סנהדרין אבל עדיין הגרסא האחרת היתה מחוורת לי מזו שלפי משמעות הכתוב הבועל הוא שהוקש לרוצח ולא נערה מאורסה עד שלמדתי מדברי רבינו חננאל ז"ל שכך אמר הכתוב הנערה הזאת שנאנסה פטורה שהיא דומה באונס שלה לרוצח וראוי לה ליהרג ואל תעבור אבל משתפשה זה ונתחזק עליה אין לה חטא מות ויש נוסחאות מהלכות רבינו ז"ל שכתוב בהן יהרג ואל יעבור:

דף ו:

וכתב עוד ופת שבשלה ע"ג גחלים וכו' עד ולא כזכירו כלל. גם זה אינו מוכרע שאם באנו לדון כן אף בגחלים עוממות נמי אסורה אלא סתם משום דבעי למיפרך עלה מדר' יוחנן משום הכי בעא מיניה גרפו ורב אדא מאי דבעא מיניה פשט ליה מברייתא דהכא

פשט ליה דאפילו בגחלים מותרת כ"ש גרפו והיינו טעמא דפשט ליה אאש קפד רחמנא ואפילו גרפו נמי צלי אש קרינא ניה אבל הכא אעצים דאיסורא קפד רחמנא והא לית בהו והאי טעמא איכא למימר דאפי' לוחשות איתא דאפילו אמאן דמרבה בגחלים לוחשות אש נינהו ולא עצים מקרו אלא כיון דפלוגתא היא בגחלים לוחשות מסתברא לחומרא וכן פסק רב יצחק בן גיאת אבל דברי רבינו מטים לקולא משום דמתרצי רב פפא ורמי בר חמא אליבא דמאן דשרי:

ועוד ואע"פ שפירשה הרי"ף ז"ל להא דרבי אליעזר במסכת ע"ז אעירוב פת ובגד נראה בעיני כי הוא הדין לתנור ופת עצמו והרב חדא ותרתי מתלת וארבע נקט:

אמר הכותב לא כי אלא בעירוב פת ובגד דוקא אבל פת ותנור עצמן אין להם תקנה שהרי שנינו יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה רשב"ג אומר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו ואתמר עלה אמר רב נחמן הלכה למעשה יין נסך יין ביין אסור חבית בחבית מותר וכיון שאף למכור לנכרים חוץ מדמי יין נסך אסרו ואע"פ שאינו נהנה מן האיסור כלל כ"ש שא"א לנו להתירו בהולכת הנאתו לים המלח מפני שעירובו כמותו ונאסר הכל בהנאה וא"ת שכבר נפדה א"כ שיש פדיון לאיסורי ע"ז לדעת ר' אליעזר אפילו לא נתערבו יפדו ועוד אפילו באכילה נמי נשתרו ועוד מאן דאמר התם לא התיר ר' אליעזר אלא פת אבל חבית לא מ"ט הא כבר נפדו והותרו אלא ודאי לא עלה על דעת שיהא פדיון לע"א כדמפיק לה מקראי בפ' רבי ישמעאל ולא התיר ר' אליעזר אלא מפני שאינו נהנה ממנו כיון שהוליך הנאתו לים המלח ואמרו לו זו כעין פדיון הוא והכל מודים שאין פדיון לע"א ומתני' נמי הכי משמע כפשטא דלא אמר ר"א יוליך הנאה לים המלח אלא כשנתערבה באחרות דהוי כחבית בחביות ואילו ארישא דקתני הפת אסורה בהנאה לא פליגי שכיון דאיסור והיתר מעורבים בה ה"ל כיין נסך ויין ביין שאין לו היתר עולמית ובודאי דר"א קילא מדרבי שמעון בן גמליאל אלא דרבי שמעון בן גמליאל אמרה אפילו יין ביין ור' אליעזר דוקא בכעין חבית בחבית כדפרישית ולרשב"ג דשרי אפי' יין ביין גבי תנור ופת ובגד נמי בדין הוא שימכרו חוץ מדמי איסור שבהן אבל טעמו של דבר מפורש במס' ע"א וישנו במסכת ערלה דתנן בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק נתערב כולן ידלוקו וכו' ואתמר עלה בירושלמי אמר ר' חגאי כד נחתי' מן אלפא שמעית קלי דר' יעקב בר אחא מתני' בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק ותנינן נטל ממנה כרכר וארג בו את הבגד אסור בהנייה ותנינן יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנייה ותנינן רשב"ג אומר ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו א"ר יעקב בר אחא חגאי קשיתי' חגאי קימיה מאי כדון תמן אין דרך בני אדם ליקח יין מן הנכרי ברם הכא דרך בני אדם ליקח בגד מן הנכרי

זו היא גרסת ירושל' ולפי זו הסברא זו ששנינו נמי תבשיל שבשלו בעצי ערלה ידלק בכל שנאכל כמות שהוא חי מתוקמה הא בשאר דברים מוכרין לנכרי כדברי רשב"ג ודברים הרבה למדנו מגמ' זו למדנו שכל דבר שאין לוקחין אותו מן הנכרי מוכרין אותו חוץ מדמי איסור שנו ולמדנו שבכל איסורין שבתורה מתירים כן כרשב"ג וה"ה להוליך הנאה לי"ה כר"א ק"ו מאיסורי ע"א ולמדנו שאין שבח עצים בפת ושבח כרכר בבגד ושבח קליפין בצביעה חשוב איסור בעיני' שיהא הכל נחשב כאיסור עצמו כמו שעלה על דעת רבים שאילו כן היאך נתיר אותן במכירה חוץ מדמי איסורין והלא הוא עצמו אסור ליתן אותו לנכרי בין במכר בין במתנה ומן הנשרפין הוא ויש כאן מקום ספק לדידן בגמרין דקי"ל יין נסך יין ביין אסור ולא התרנו אלא חבית בחבית האפוין בעצי ערלה שאנו רואין אותן בתערובת גמור של יין ביין מהו והדבר קרוב לומר שחומר זה באיסורי ע"א נאמר שהחמירו בהן יותר בכמה מקומות אבל בשאר איסורין כדין סתם יינן הוא שאפי' יין ביין מתירין למכור שהרי לא מצינו צד חמור לכל האיסורין יותר מסתם יין חמור מרובן שבמינו במשהו והכא בפסחים אתמר עליה כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון הילכך קערות וכוסות וצלוחיות וכן בגד של צביעה אסורין במכירה מפני שניקחין מן הנכרים ופת נמי אסורה שהרי היא מהלכות של עמעום ושאר המבוטלים כל שאינו ניקח מהן מותר למוכרו להם משא"כ באיסורי ע"א כדפרישי' מ"מ להוליך הנאה לים המלח לא שמענו שאין לנו מדברי ר' אליעזר אלא תערובת פת בפת וחבית בחבית אבל יין אפילו בסתם יינן לא והיינו דאתמר עלה ורב חסדא אמר אפי' חבית בחבית לא אלא כיון רבינו הגדול ז"ל במסכת ע"א בההוא גברא דאיערב' ליה חביתא דאיסורא בחמריה שהיא סתם יינן נראין הן דבריו שבא להתיר סתם יין ביין להוליך הנאה לים המלח כמו שהתירו מכירה כרשב"ג וכן רמז עוד בפרק השוכר שם ולפי זה אף אנו נאמר בשאר איסורים שבתורה כגון ערלה וכלאי הכרם כן שהרי השוינו כל שאר איסורין להם כסתם יינן ומה שאמרו כאן קערות וכוסות וצלוחיות אסורות וכן בפת לומר שיש בהם שבח עצים והם אסורין בעצמם הא אם בא לתקן ולהוליך הנאה לים המלח כולן מותרין וזו הקולא קשה עלי מפני ששנינו בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק ותנן נמי תבשיל שבשלו בעצי ערלה ידלק ותנן נמי תנור שהסיקו בעצי ערלה ואפה בו תדלק הפת ומשמע מכל הנך סתמי שאין לו תקנה בהולכת הנאה לים המלח ואין ראוי להוציא סתם משניות מהלכה ועוד בירושלמי שטרחו להעמידן כרשב"ג האיך לא הקפידו עליהן שהן מוצאות מדברי ר' אליעזר אלא משמע מכאן שלא התיר רבי אליעזר אלא חבית בחבית אבל יין ביין לא בין ביין נסך בין בסתם יינן ובשאר כל האיסורין קל הוא בתקנת של רבן שמעון בן

גמליאל מתקנת רבי אליעזר שלא יהא הוא עצמו נהנה באיסור ומה שפי' רבינו ז"ל סתם יינן שמא אינו בדוקא אלא משמעות הלשון בלבד דרש וה"ר אברהם ברבי דוד ז"ל סובר דשבח עצים בפת וקליפין בצביעה איסור בעינו ולפי' אינו עולה במאתים עם הקמח והמים שבו ולא התיר רבי אליעזר שיהנה הוא עצמו באיסור הניכר אבל הותר למכור לנכרי אע"פ שאינו בעינו כרשב"ג ולדברי כולנו סיפא דתנן בערלה נתערב באחרים עולה באחד ומאתים בא להודיעך שהוא עצמו בטל אף לאכילה הא אילו הוליך דמים לים המלח מותר בהנאה לקיים דברי רבי אליעזר וכן סיפא דמתניתין פלוגתא דר"מ ורבנן בחבילי תלתן היא גופה קמ"ל לר"מ דבכולן אסורין באכילה לעולם ובהנאה עד שיפדו אי סבירא ליה לרבי מאיר כרבי אליעזר קמ"ל דעולין ומותרין אף באכילה ובהנאה חוץ מששה דברים המנוין במשנה:

דף ז:

ועוד אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור וכו' וכתב הרב אלפסי ז"ל מדלא קא יהיב שיעורא למלתיה ש"מ במשהו כרב ומדבריו אתה למד שמה שנמצא כתוב בכל ספרי הגמרא שלנו במשהו כרב וכו' וחכמי צרפת וחכמי נרבונה עמודי עולם ז"ל פירשוה לשמעתיה דרבא כולה כר' יוחנן וכך נראה בשמעתא דפ' גיד הנשה וכו' ש"מ דרבא כר' יוחנן ס"ל במין במינו בנותן טעם:

אמר הכותב רבותא למחשב גברי והא בעל הלכות גדו לות ובעל הלכות פסוקות כולם אמרו מדלא קא יהיב רבא שיעורא ש"מ במשהו וקבלה בידיהם מראשונים ופשטה ברוב ישראל בספרים ישנים ובכל הבאים מספרד ומן הישיבות וכבר נבדקו בבבל ספרי הישנות בזה ע"פ שאלת חכמי הצרפתים וכן נמצא בנוסחאות בדוקות לגאונים הראשונים וכל זה מוכיח שהוא דבר מוסכם משנים קדמוניות ועוד ממקומו כוא מוכרע דקאמר בין במינו בין שלא במינו אסור אלמא איסורא אתא לאשמועינן ואי בנותן טעם פשיטא אלא מי התירו שאלמלי היה מחלוקת בנותן טעם שמקצתן היו מתירין ובא רבא לפסוק הלכה כדברי האוסרין היה אפשר לו לומר הלכתא בין במינו בין שלא במינו אסור אבל עכשיו שלא בא אלא להתיר ולפסוק הלכה כדברי המיקל היה לו לומר בין במינו בין שלא במינו מותר שהרי לדברי כולם אסור סתם היינו משהו בנותן טעם מותר קרו ליה רב ושמואל אי נמי לימא כלישנא קמא דרבי יוחנן בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם ומה שאמרו דרבא כרבי יוחנן ס"ל בשאר איסורין דמין במינו בנותן טעם כדאתמר בפ' גיד הנשה אינה טענה דרבא בחמץ כולה משום גזירה נסיב לה דכיון דחמץ

בזמנו החמירה עליו תורה יותר משאר איסורין שהוא בכרת ועובר משום בל יראה ובל ימצא ולא בדילי אינשי מיניה החמירו ביה רבנן טפי משאר איסורין עוד אני אומר דכיון דקיימא לן כל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל אף חמץ בפסח אינו בטל לעולם שהרי תבשיל זה שנתערב בו חמץ ואין אתה אוסרו אלא ליומו היום אסור למחר הוא מותר והוא עצמו בעינו מותר מן התורה ולא קנס רבי שמעון להקל עליו וליכא למימר בעינו כיון דחייב לבערו אין לו מתירין דכל דממילא מישתרי ואין התירו מחוסר מעשה ודאי יש לו מתירין הוא וכ"ש חמץ של נכרי שנפל לקדרה של ישראל שאפי' בעינו דבר שיש לו מתירין הוא וא"ת אם מפני כן במינו יהא אסור במשהו אבל שלא במינו עד שיהא בו בנותן טעם שהרי כל דבר שיש לו מתירין שלא במינו בטל כדתנן בפרק הנודר מן המבושל שהנודר מן הדבר ונתערב באחר אם יש בו בנותן טעם אסור ונדרים דבר שיש לו מתירין הן כדאיתא בפ' הנודר מן הירק ומפורש שם עוד בירושלמי זה הכלל היה ר"ש אומר משום רבי יהושע כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש לא נתנו בהן חכמים שיעור אלא מין במינו כל שהוא ושלא במינו בנותן טעם יש להשיב רבא גזר בחמץ בזמנו שלא במינו אטו מינו כרב וא"ת והא רבי יוחנן סבר לאחר זמנו מותר כר"ש ובזמנו אינו אוסר במשהו יש להשיב אמר לך ר' יוחנן פליגי רבנן עליה דר' שמעון דאמר במס' שביעית בברייתא ואיתא בנדרים כל דבר שיש לו מתירין כגון הטבל ומעשר שני וחדש לא נתנו בו חכמים שיעור ואנא דאמרי כרבנן תדע דהא אמר רבי יוחנן כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעה חוץ מטבל ויין נסך והא טבל דבר שיש לו מתירין הוא ולא להוציא מן הכלל כיוצא בו ותניא נמי כרבי יוחנן בפ' השוכר במס' ע"ג אבל אנן מכיון דקי"ל כל דבר שיש לו מתירין במינו אפילו באלף לא בטיל א"א לנו לומר בתערובות חמץ בפסח שיהא בטל לעולם במינו וכיון שהשווה רבא שאינו מינו למינו למדנו שכולן במשהו ומ"ש בספר הזה על חכמי צרפת אינו כן אלא הרב ר' יעקב הוא שאמרה וחלוקין עליו חביריו ז"ל:

דף ט.

ועוד והא דכתב הרי"ף ז"ל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה וכו' עד ופירושה בין בחמין בין בצונן והכי הלכתא:

אמר הכותב לפי דעתי דבר נאה ומתקבל הוא ולרבינו הגדול ז"ל נאה לדרשו לפי שמצינו גבי יין נסך שכל כלי חרס שתחלת תשמישו בידי נכרים אינו מותר בהדחה ואע"פ שאין מכניסו לקיום ונפקא לן הא מלתא מכסא דאשתי בהו נכרי פעם ראשון

ושני ומדאמרי' גבי מאני דקוניא דכי אית בהי קרטופני דלא מחפי בקוניא אסירי ככלי חרס וכי מיכסו כולהו שרי דלא הוו ככלי חרס ואי מכניסן לקיום אפי' דמתכת אסורין הן ואתמר נמי התם חצבי שחמי ופואתא דבי מכסי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין והכי איתא בנוסחי עתיקי דגאונים והכי נמי משמע בפ' השוכר דבמסכת ע"ז גבי הגת והמחץ והמשפך וחכמים אוסרין מכולהו הני שמעינן דכל כלי חרס שתחלת תשמישן ביין נסך צריכין הכשר גדול והוא הכשר עירוי שהוא הגדול שנשנה ביין נסך וכן דעת רש"י והגאונים שם ואע"פ שלא מצינו צונן בצונן אלא הדחה בעלמא ואפי' בממשו של איסור כדאמרי' לקמן בפרק כיצד צולין צונן לתוך צונן מדיח שאני יין נסך איידי דחריף ותקיף מיבלע בלע דכל מילתא דאית ליה חורפא דמי קצת לחמין כדמוכח במסכת ע"ז גבי חלתית וכדאמרינן גבי צנון שחתכו בסכין בפרק כל הבשר וחמרא נמי מתקף תקיף וכיון דכלים חדשים ושל חרס נינהו בלעי והדבר ניכר ונראה לעינים וכן מצינו שכל דבר שמכניסו לקיום אפילו בשל עץ ומתכת ונודות דעור צריך עירוי ויש מהם נגוב ואע"פ שהוא בצונן והטעם לכולן משום דאיידי דתקיף חמרא ומישהו בגויה בלעי ומעתה נמצינו למדין לכלים של חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן שכיון שתחלת תשמישן בחמץ הוא מיבלע בלעי דחמץ נמי אית ליה חורפא דומיא דיין שהרי מצינו ששוה לו בכלי שמכניסו לקיום כדאמרינן בשמעתין בבית שאור שחימוצו קשה והייינו משום שהאשה שוהה עליהן החמץ כמו שפירש רש"י ז"ל וכדאמרי' בהדיא באגר הואיל ותדירי למילש בהו חמירא ומשהו בהו חמירא כבית שאור שחמוצו קשה דמי שמע מינה כשם שכל דבר שמכניסו לקיום לענין יין נסך אין דנין אותו כדין צונן כך לענין חמץ אינו נדון כדין צונן ולפי מה שמצאתי בירושלמי אף לענין הכשרן שוין דגרסינן התם בשלהי כל שעה הורה רבי אמי באלין גרביא דכותח ממלא אותן מים שלשה ימים מעת לעת פי' להכשירן להשתמש בהן בפסח לפי שלא נשתמש בהן חמין אלא מפני שמכניסן לקיום אין נדונין כדין צונן וצריכין עירוי ונכשרין בכך כמו שאמרו לענין יין נסך הא למדנו שדין חמץ בכלי שמכניסו לקיום שוה ליין נסך בין באיסורו בין בהתירו מעתה נאמר כדרך שהן שוין במכניסן לקיום כך הן שוין נמי כשאין מכניסן לקיום הלכך שמעינן מינה דכל כלי חרס שנשתמש בו בשאר ימות השנה בחמץ אע"פ שתשמישו בצונן כיון שתחלת תשמישו בכך מיבלע בלע וכיון שכן אם משתמש בו עכשיו חמין מפליט ליה ואסור. לפי' פירוש רבינו הגדול ז"ל משתמש בהן מצה בצונן אבל לא בחמין שבמצה בצונן לא מפליט לה דצונן גמור הוא ובהדחה סגי ליה וא"ת אפי' נשתמש בהן בחמין מתחלה למה לא ישתמש בהן מצה בצונן והרי אמרו קערה שמלח בה בשר אסור לאכול בה רותח הא

צונן שרי איכא למימר התם בשל עץ אבל של חרס בחמין כל הכי בליעא דאפילו בצונן נמי אי אפשר דלא פליט להו משהו ואסור דהא אגני דמחווזא למילש בהו בפסח אסרינן להו ואע"ג דלישת מצה בפסח בצונן היא אלמא כל כלי חרס במכניסו לקיום וכל שכן בחמין אסורין אפי' להשתמש בהן בצונן תדע דאמר רב קדרות בפסח ישברו ולא אמר ישתמש בהן בצונן וכי תימא משום גזירה אי הכי ליקשי הכי בגמרא כדפריך אשלא במינן וכי תימא דעדיפא מינה אקשי והא ההיא פינכא דאמלח בה בישרא בי רבי אמי ותברה כדאיתא בפרק כל הבשר ואמאי ישתמש בה בצונן וא"ת גזירה שמא ישתמש בהן חמין הרי אפילו נשתמש הוא בנותן טעם וכל היכא דאיכא למיקם אטעמא לא גזרינן כדאקשי' גבי קדרות ולישהינהו לאחר זמן ולעביד בהו שלא במינן ולא חיישינן משום נותן טעם ואפילו לדבריך הרי מצינו בכל הכלים של חרס שנשתמש בהן חמין באיסור שאין להם תקנה אלא שבירה אף אתה אל תתמה בזו שאמרו כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן שאילו בחמין אסור להשתמש בהן מצה בין בחמין בין בצונן אי משום גזירה אי משום איסורא וטעמא דמילתא דכל בחמין כיון שאינו יוצא מידי דפיו לעולם גזרו ביה רבנן אבל בצונן כיון שיש לו הכשר בעירוי כדאמרינן בירושלמי לא גזרו ביה רבנן ולפי זה הטעם תצטרך אתה לומר דבית שאור שחמוצו קשה הורע כחו בזה מיין נסך ומחביות של כותח מפני שמתייבש ומתקשה שם. דבר אחר יש לנו לומר כלי חרס כרותח או כמכניסו לקיום בחמץ ויין נסך הרבה הוא בלוע וכאיסור בעיניה דמי אסור להשתמש בו צונן ואם נשתמש מדיחין אותו בצונן וזה דומה יפה:

דף ט:

ועוד אתמר בעל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה רבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה ורמינן מתני' עליה דרבא ואוקימנא בשהרהינו אצלו עד וש"מ דישראל המלוה את ישראל על המשכון בעלמא אע"ג דלא א"ל מעכשיו קני ליה הדר' יצחק ואע"ג דאוקימנא להא דאמר ר' יצחק במשכנו שלא בשעת הלואתו אבל בשעת הלואתו לא קנה שאני הכא כיון שסופו לגבותו קנאו למפרע הואיל ואיכא שום צד בעולם במשכון דקני ליה כדרבי יצחק:

אמר הכותב אלו דברי הבאי וכי בשביל שהוא קונה במקום א' יקנה כאן שלא כדין וא"כ אפילו ישראל מנכרי יקנה הואיל וישראל מישראל יקנה אבל הסוגיא שבמסכת שבועות דאוקמה לדרבי יצחק במשכנו שלא בשעת הלואתו דוקא לאו אוקימתא דסמכא היא אלא אימר קאמר והויא דאימר קא הויא. והכא ובשאר דוכתא מתוקמא אפילו במשכנו

בשעת הלואתו וכבר כתבתיה שם בשבועות בפרק שבועת הדיינים והנה בעל המאור ז"ל שבש סוגית השמועה והעלה לאביי דבין במשכנו בשעת הלואתו בין במשכנו שלא בשעת הלואה היא ותריצתא דשמעתא אוקימתא דאביי ואוקימתא דרבא חדא היא וכולה סוגיין בין לאביי בין לרבא היא דאוקימנא לכולהו בשהרהינו אצלו וכך הצעה של שמועה דמעיקרא קס"ד דטעמא דאינו עובר ועובר משום למפרע הוא גובה דלא קיימא לן אוקימתא למתני' אלא בהכי ולפום כן נמי מצריך לן למימר דגבי מטלטלי נמי פליגי אביי ורבא דלאביי למפרע הוא גובה אי נמי בדאקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי דגבי למפרע וטורף בשטר קס"ד לאוקי פלוגתא דעובר ואינו עובר לאו משום גובה למפרע דאי נמי גובה למפרע בעלמא הכא בין לאביי בין לרבא מכאן ולהבא הוא גובה דע"כ לא אמר אביי למפרע הוא גובה אלא במקרקעי ושטר דכיון דאי נמי זבין ואקדיש אתא מלוה וטריף אתא מלוה ופריק כי מטא זימניה ולא פרעיה איגלי מילתא למפרע דברשותיה הוו קיימי לוה לא מצי מזבין מלוה מזבין אבל במטלטלי כיון דאילו זבון ואקדיש או אורית ליה פקע שעבודיה אישתכח דהשתא הוא דקני. לוה מזבין מלוה לא מזבין דליכא מילתא דתרוייהו מזבני אי דמר לאו דמר אלא הכא לכולי עלמא בשהרהינו אצלו ולא משום גוביינא אלא בדרב יצחק קא מיפלגי מר סבר קני ליה ומר סבר לא קני ליה והשתא לא קשיא ליה לאביי הא דתניא נכרי שהרהין פת פורני אצל ישראל דאילו הוה קשיא ליה הוה מותבינן מינה תיובתא בגמרא דמתני' לא מיפרשא ולא דיקא נמי כוותיה כי היכי דלימא אנא דאמרי כתנא דמתניתין. ונלמוד עוד לפי הפי' הזה דהא דא"ר מאיר עובר משום דקני ליה כדרבי יצחק הוא ולאו משום דאמרינן הואיל ואיכא שום צד במשכון דקני מהניא ליה תפיסתיה לגבות למפרע ויש לפרש כדרך הסוגיא דנכרי מישראל לא קני בשעבודא למפרע ק"ו הרהינו לא קניא ליה. שעבודא קניא ליה הלכך ברייתא פלוגתא דרבי מאיר ורבנן לכ"ע כדאוקימנא בגמרא בשהרהינו אצלו לרבא בשהרהינו אצלו דוקא לאביי בין שהרהינו אצלו בין שלא הרהינו אצלו וזה הפירוש נראה לי על נכון הסוגיא וזה שאמרו ותסברא כלומר דישראל ונכרי שוין הן אימא סיפא וכו' אבל המטלטלין והקרקעות אפשר שיהו שוין מפני שדין תורה משניהם בעל חוב גובה ואפילו מלוה על פה מדברי רבינו ז"ל למדנו דהיכא דאמר ליה מעכשיו והרהינו אצלו קני למפרע בין לקולא בין לחומרא ואי לא א"ל הכי לא קני אלא משעת גוביינא ושנה לנו בדרך קצרה כל מאן שהוזכר בשמועה זו. וקצורו של רבינו ז"ל ולא אריכותו של בעל המאור שהוא סבור למעלה שהמשעבד מעכשיו חמץ לנכרי לגבות הימנו מעותיו למפרע הוא גובה ואין הדבר כן שאין כאן קנין אלא שעבוד ועדיין טעמו של רבא בזה במקומו עומד דכיון

דאילו הוו ליה זוזי הוי מסלק ליה בזוזי אשתכח דהשתא הוא דקני ליה קנין גמור ועד השתא שעבוד בעלמא רמי עילויה ולא שמענו לשטר שיש בו אחריות נכסים שיהא מלוה יכול למכור ולהקדיש אע"פ שאמר לו מעכשיו וקנו מידו אלא הא דאוקימנא מתני' דא"ל מעכשיו היינו דאמר ליה אם לא הבאתי לך מכאן ועד יום פלוני הרי הוא שלך מעכשיו בסלע שהלויתני עליו ומשעת הרהנה קנה דמשיכה בנכרי קונה והרי זה כמוכר בעל מנת וזה הדין אף בקרקעות ומשנה שלימה היא בפרק איזהו נשך אבל ברייתא דלא א"ל מעכשיו אלא שהרהין חמצו אצלו ואמר אם לא נתתי לך מכאן עד יום פלוני תהא זה גובה בחובך וכה"ג מכאן ולהבא הוא גובה שהדין נותן שיהא זה מוריד ג' לשום ויגבה אותו בשום הדיינין בשעתן אין כאן קנין. וה"ה נמי אפי' אמר במעכשיו אלא דלא שייך ליה מעכשיו לגבי שעבוד גביה דחוב וה"ק הא דא"ל קני מעכשיו הא דלא א"ל קני מעכשיו זהו פי' השמועה בלא ספק וכבר נתבאר בפירושי רבינו שלמה ז"ל ודברי רבינו ז"ל נוטים כן ודברים החסרים לבעל המאור שלמים הם אתנו ומפורשים לענין איסורא ולענין דינא נמי מכאן נלמוד וכ"ש שאני אומר דכיון דנפסקה לנו הלכה מפורשת שאין הבכור נוטל פי שנים במלוה בין גבו קרקע בין גבו מעות ממילא שמעינן וק"ו וכ"ש הוא דאי אקדיש מלוה או זבין לא כלום הוא שאין אדם מוכר ונותן בראוי כבמוחזק. וזה א"צ לפנים ושנוי היא בתוספתא בבכורות הבכורה והיורש את אשתו והמתנה אינן נוטלין בראוי כבמוחזק ודבר פשוט הוא אבל בדבר אחד בלבד דלג רבי' כאן שהוא יוצא מכלל השמועה הזו שנראה לפי פשט הסוגיא דישראל מישראל דקני משכון כדרבי יצחק אי זבין אי אקדיש שפיר עבד ויש כאן מקום להפסיק כדי שלא להאריך שאין זה מצרכי הספר הזה:

דף י.

ועוד ומאי דכתבו רבואתא ז"ל דאסרי בין בלישה בין בקטוף בין ביום ראשון בין בשאר ימים כרבנן כך נראה ומה שהביא הרי"ף ז"ל ראיה מדברי ר' יהושע בן לוי לאו ראיה היא דתרוצי הוא דמתרצי' למימריה דר' יהושע בן לוי ואפשר לתרוצי ולמימר דה"ק יומא קמא לא תלושו לי בדובשא כלל מכאן ואילך לושו לי בדובשא לחודיה שלא אסרו כו' אלא ע"י מים וכו':

אמר הכותב השיב הרב ז"ל וכי לזו הוצרך ר' יהושע בן לוי לומר מכאן ואילך לושו לי אלא ע"י מים היא ובא ללמד שאין בה משום חמוץ כר"ע ועדיין דברי בעל המאור קרובים אלא שיש לו לרחקם ולסמוך דברי רבינו הגדול ז"ל שהרי הביאו בגמרא דברי ר' יהושע

בן לוי ללמד שאין יוצאין ביום ראשון במצה עשירה כדברי ר"ע ואם בלא מים תיפוק ליה משום שכל שאינו בא לידי חימוץ אין יוצאין בו במצה וא"ת לשאר מינין נצרכה הא ליתא כדאיתמר לעיל בדריש לקיש דברים שאין אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח כגון מצה עשירה אין חייבין על חימוצו כרת ואע"פ שיש במינו חמץ ומצה ואע"ג דאדחי הך סברא במסקנא לומר שיש שחייבין על חמוצו כרת ואין יוצאין בה משום שאינו קרוי מצה אבל אין לך דבר שאינו בא לידי חמוץ שיהיו יוצאין בו משום מצה דהא אתקוש ועוד דהא בעינן שימור דלישה ואפיה דכתיב ושמרתם את המצות יצאה זו שאינה צריכה שימור לפי שאינה באה לידי חימוץ ותניא לקמן ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשוה מצה ולדברי הכל יצאה זו שאינה משתמרת כלל וכיוצא בה אמרו בירושלמי יכול יצאו ידי חובתן ברבוכה ת"ל ושמרתם את המצות מצה שצריכה שימור יצאה זו שאינה צריכה שימור הא למדנו למצה שנילושה בלא מים שאפילו היתה עניה אין יוצאין בה מעתה ר' יהושע בן לוי שהביאו דבריו ראיה לדברי ר"ע על כרחינו כשנלושה במים קאמר וא"ת שמא לא הוזכרו כאן דברי ר' יהושע בן לוי אלא משום דאמר מכאן ואילך לושי לי זו כבר אמרנו דמקרא מלא דבר הכתוב לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות וכיון שהיא בלא מים פשיטא ביום ראשון מי התירו ובשאר ימים מי אסרו ומה זו ראיה לדברי ר"ע אלא ש"מ כולן ע"י מים ויומא קמא לא תלושי לי ומשום מצה עשירה ומכאן ואילך מותר ותרוייהו אליבא דר"ע ומה שהשיב עוד דבמסקנא אסיקנא לריב"ל לעולם בחלבא וכעין תורא שרי וכמסקנא קי"ל בכולי תלמודא ובחלב מותר ללוש ולקטף בין ע"י מים בין שלא ע"י מים שלא נזכר בו שום איסור גם זה נראה קרוב והוא רחוק שכל שאר המשקין שוין בדבר אלא שדברו חכמים בהווה כמו שאמרו לענין מצה עשירה פרט לעיסה שנלושה ביין ושמן ודבש וה"ה לכל משקין אלא שדברו חכמים בהווה והכי תניא לה בירושלמי אין לשין את העיסה במשקין אבל מקטפין אמר ר"ע מעשה שהייתי עם ר"א ור' יהושע ולשתי עיסתן במשקין ותניא נמי בתוספתא אין לשין את העיסה בשאר משקין ואם לש יאפה מיד וכו' הא למדנו שכל שאר המשקין בכלל חוץ מן המים ותרי לישני דריב"ל כתב רבינו ז"ל לומר שמדברי שניהם נלמוד שהלכה כר"ע ונתקיימו פסקי הלכותיו כהוגן:

דף י:

ועוד תניא בש"א אין אופין פת מרובה ביו"ט וב"ה מתירין כתב עלה הרי"ף ז"ל אבל בפסח אסור למילש ולמיפא יותר על חמשת רבעים קמח דהיינו קבא מלוגנאה לפסחא

וכו' עד ולא נראה לנו כדבריו דהא אוקימנא בגמרא בכל יו"ט ותנא בפסח קאי וכו':
אמר הכותב הרוצה להשיב בכל דבר הוא משיב אבל דברי רבינו דרושים ומפורשים לכל חפציהם שכיון שהוא מתיר בשאר ימים טובים שאין בזה משום טורח יו"ט היאך יעלה על דעת שיהא אסור בפסח כל זמן שאין לחוש לחמוץ כגון שאין לישתן ועריכתן כאחד וכי חמור הוא משאר ימים טובים לענין אוכל נפש ודקא אמר רב קבא מלוגנאה לפיסחא וכי בא לומר שלא יאפה יותר אלא ודאי אף רבינו הגדול לא בא אלא לאסור להם לישה ולומר שב"ה מתירין בשאר ימים טובים לאפות פת מרובה בין בלישה בין באפיה ובפסח אסור בלישה משום חמוץ אלא יעשה עיסתו קבין וילוש ויאפה כמו שהוא עושה בשאר ימים טובים וכך הוא דרך הגמרא באמת שזו ששנויה בפסח אפיה דוקא קתני וזו ששנויה ביו"ט בין לאפיה בין ללישה נשנית כדתנן אין אופין פתין גריצין וכו' ומה שאמר אסור למילש ולמיפא לאו דוקא למיפא אלא סוגיא דלישנא הוא אסור למילש שיאפה יותר ואיסורא משום לישה וכדאתמר נמי בגמרא נהוג למיפא קפיזא קפיזא משום דכיון דלא לשין אלא קפיזא וצריכין למיפא מיד אשתכח דאפיה קפיזא קפיזא נמי היא ומיהו אם היו שתים מתעסקות בבצק שתיהן לשות קפיזא קפיזא ואחת אופה נמצאת זו אופה פת מרובה אפי' בפסח כדברי ב"ה וכן אם היתה אחת לשה ואופה לשה ואופה מותר ואלו הן דברי רבינו ז"ל ואין צריכין לפנים אלא שתפס לו דרך ארוכה וקצרה על הברייתא השנויה ביו"ט שנשנית בין לאפיה בין ללישה וקתני בהדיא פת מרובה ולא רצה לכתוב זו ששנינו באידך ברייתא אין אופין פת עבה בפסח ולפרש מאי עבה מרובה ובאתריה דהאי תנא הכי קרו ליה וה"ה לשאר ימים טובים אלא דתנא בפסח קאי ולומר כשהתירו ב"ה בפסח לא התירו אלא אפיה ומה לו לצרה הזאת שבכלל דבריו דברים הללו והוי יודע דלישנא קמא דאוקמה בגמרא מאי פת עבה פת מרובה ואמאי קרו ליה פת עבה משום דנפישא בלישה לא סבירא לן כרב דאמר קבא מלוגנאה לפסחא דא"כ לא משכחת לה עבה בלישה אבל לישנא בתרא דאמר פת עבה קרו לה אתיא אפילו לרב וקי"ל הכי וזהו שפירש בעל המאור ז"ל בכלל הדברים דטעמייהו דב"ש משום טורח אפיה שלא לצורך וב"ה כר"ש ב"א טעות הוא אלא שהרבים טועים בו וכבר השיב ה"ר אברהם ז"ל ואמר דודאי לא פליגי רבנן ור"ש בן אלעזר סתם בפלוגתא דב"ש וב"ה ואי סבירא להו לרבנן דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר הזה הוו מפרשי ב"ה בגמרא ולא הוה פסיק רבא סתם הלכה כר"ש בן אלעזר דהא דב"ה הוא ועוד היכי קתני סתם פת מרובה בין מרובה בין מועט כדי צרכו מותר וליתני כדקתני התם אלא מה שצריך וב"ה נמי היכי תני מתירין היה לו לפרש בתנור אחד מפני שהפת יפה בשעה שהתנור מלא אלא

ודאי אין כאן טורח שלא לצורך אלא ב"ש אוסרין לאפות פת מרובה ע"י אדם כלומר בבת אחת מפני שטרחתו מרובה ולפי הירושלמי מתוך שאתה אוסר עליו פת מרובה בבת אחת אף הוא אינו אופה אלא צרכו דומה זה למה ששנינו אין אופין פתין גריצין אלא רקיקין כדברי ב"ש וב"ה מתירין בזה ובזה ועל אותה משנה הביאו אותו בגמרא במס' ביצה מפני שהיא ענין לה:

דף יא.

ועוד ובמעשה אילפס כתב הרב רבי אפרים וכו':

אמר הכותב ומי יחוש חוץ ממנו שהרי כתב אע"ג דחלטיה מעיקרא כיון שהדר אפייה בתנור או באלפס לחם איקרי ואדם יוצא ידי חובתו בפסח ומכלל למדנו דההיא בשחזר ואפאו ואתי כרבנן דמחייבי המעיסה והחליטה בשאפאן בתנור בקמח ומוגלשין וה"ה בחלוט ברותחין ע"ג האור ותקון הענין הזה בכללו דחלוט של בעלי בתים היינו חלה שנותנין אותה במשרת לתוך המים ומתבשלת שם כל צרכה ואי נמי חולטין אותה במים עד שאין חוטין נמשכין ממנה ואפי' אופין אותה שוב אין לה חיוב כלל שהרי נאכל מתוך בשולה ולפיכך נקראת חלת המשרת וכך אמרו בירושלמי חלוט דמיין וחלוט סתם דיבמות אינו של בעלי בתים אלא של עניים חלה שחולטין אותה מעט ונותנין אותה בתנור וקרמו פניה בתנור וגריעותא היא זאת כדאתמר עלה לחם עוני כתיב אבל חלוט השנוי למעלה בברייתא שהוא לחם וחשוב הוא החליטה השנויה במשנתינו קמח ע"ג מוגלשין וה"ה למים רותחין שהאור מהלך תחתיו ואעפ"כ כיון שחוזרין ועושין אותו בצק ואופין אותו בתנור לחם הוא וחייב בחלה אלא שהוא חשיבות שהסלת מתלבן ברותחין כשלג ועושין ממנו פת נאה וחשובה וזה החשיבות בעצמו של פת הוא דומיא דאשישה ולא מחמת יין ושמן ודבש מדלא קתני עיסה שנילושה בהם ומשום עוני ממעטינן ליה מדקתני לחם עוני פרט לאשישה וחלוט ולא קתני להו בתרתי וקא תני נמי א"כ מה ת"ל לחם עוני פרט לחלוט ואשישה ולא קתני א"כ מה ת"ל עוני פרט לאשישה ומה לי למתני לחם וחלוט ובספרי תני לה א"כ למה נאמר עוני פרט לחלוט ואשישה ר"ש אומר למה נקרא עוני על שם עינוי שנתענו במצרים ש"מ דמעוני ממעטי' ליה והא דקתני בגמ' מה ת"ל לחם עוני קרא קאמר כדתניא נמי א"כ מה ת"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש ומאי דאייתי רבינו ז"ל פירכא למאן דפסק כר"י משום דליכא דפסיק כיחידאה בלא טעמא וטעמיה דמאן דפסק הכי משום דמפרש רבא טעמיה דר"י ומסמיך ליה אקרא דאין לחם אלא האפוי בתנור א' והך סברא ודאי איכא עלה פירכא מההיא

דגרסינן בפרק החולץ ומיהא נמי הויא תיובתיה דאמרינן בפ' כיצד מברכין בהאי כובא דארעא אדם יוצא בה י"ח בפסח ואע"פ שאינו לחם האפוי בתנור ולפי דעתי דהא דר' יוחנן נמי מסתייעא מינה דהתם בברכות קרי לה טריקני דכי אתא רבין א"ר יוחנן טריקני חייבת בחלה ופירשו מאי טריקני כובא דארעא ובירושלמי במס' חלה פירשו הסופגנין טריקנא וגרסי' התם ר' יוחנן אמר טריקנא חייב בחלה אומרים עליו המוציא ואדם יוצא בה י"ח בפסח ר"ש בן לקיש אמר טריקנא אינו חייב בחלה וא"א עליו המוציא ואין אדם יוצא בה י"ח בפסח ר' יוחנן אמר כל שהאור מהלך תחתיו חייב בחלה ואומרים עליו המוציא ואדם יוצא בה י"ח בפסח ר"ש בן לקיש אומר כל שהאור מהלך תחתיו אינו חייב בחלה וא"א עליו המוציא ואין אדם יוצא י"ח בפסח א"ל ר' יוחנן ובלבד ע"י משקה מתני' פליגא על ר' יוחנן הסופגנין והאסקריטין וחלת המשרת טורין מן החלה פתר לה בסופגנין שנעשה בחמה זו היא גירסת הירושלמי ולמדין אנו ממנה שהטריקני שהיא כובא דארעא היא עצמה מחלקותן של ר"י וריש לקיש דמעשה אילפס דהיינו טריקני דירושלמי ובשתיהן נחלקו בכלל ופרט ובגמ' דילן נמי ר"י הוא דמחייב בתרוייהו וכיון דקי"ל במסקנא דשמעתא בברכות דטריקני חייב בחלה ממילא למדנו לכל מעשה אילפס וא"ת לפום גמ' דילן דילמא התם בשהרתיח ולבסוף הדביק דמודה בה ריש לקיש הא ליתא דהרתיח ולבסוף הדביק דר"ל היינו שעשה חלה והדביק באילפס רותח כעין פת בתנור וההיא איתמר עלה בגמרא דגובלא הוא ואפ"ה קיימא לן דחייבת וזו ראיה לפסק של רבינו ז"ל אלא דא"כ דאמר דכובא דארעא כיון שהסיקו מבפנים כעין תנור הוי ובאמת שלפי הסוגיא הזו הפסק הזה מקום ספק גדול הוא כמו שאמר הרב ר' אפרים ז"ל מפני סתם משנתינו וחכ"א אחד זה ואחד זה עשאן באילפס פטורין דא תיובתא דר' יוחנן ואיהו אוקים נפשיה כתנא דברייתא ואדחי וסוגיא דרבה ור' זירא בהדביק מבפנים והרתיח מבחוץ כריש לקיש אתיא דמשום דקים להו פטורא דאילפס בעי תנור כעין אילפס דהיינו הדביק מבפנים והרתיח מבחוץ ופשיט ליה דהוי כאילפס והדר בעי אבוקה כנגדו בתנור ופשט ליה לחומרא דרוב עניים עושין כן בתנור שלהם ורבינו שלמה ז"ל שמפרש לה באילפס אין הלשון מורה לנו דקאמרינן הכא מבפנים ומבחוץ ולדבריו נמי הסוגיא כריש לקיש היא דפשיט ליה מבחוץ היינו פלוגתא והדר בעא אבוקה כנגדו אי הוי כעין תנור לאיחיובי בחלה טפי משאר מעשה אילפס וסוף דבר כיון שפסקו הלכה כריש לקיש בהני תלת דתניא כוותיה בכולהו בהדיא מכאן שלא נסמך באחרות אלא על דרבי יוחנן כדעת רבינו ז"ל:

דף יג.

כתוב בספר המאור וכתב הרב אלפסי ז"ל אע"ג דאמור רבנן על עירובו בלא כלום מלקא הוא דלא לקי איסורא מיהת איכא ואי אית ביה כזית בכדי אכילת פרס אפי' לרבנן חייב נראה מדבריו שאין הלכה כר"א אלא כרבנן והא ליתא דכסתמא דמתני' קיימא לן ואוקמה רב יהודה לרבי מאיר דאמר נוקשה בעיניה בלאו וכ"ש חמץ דגן גמור ע"י תערובות ותנן נמי שיאור ישרף וכו' ותנינן לה לדר"מ במתני' בלשון חכמים וכן פסק שם הרי"ף ז"ל כר"מ ודברי ר"א הרי הם בכלל דבריו וכו' הילכך לית הלכתא כרבנן וכו' ולית הלכתא כרבי יוחנן וכו' מאחר דקי"ל כר"מ:

אמר הכותב דרמא הא לא חש לקמחיה דאי מתני' סתמא היא היכי סבר רבי יוחנן כרבנן והא אמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה ועוד דאליבא דר"א בכל התורה כולה נמי היתר מצטרף לאיסור דגמרי' מחמץ בפסח ומשאור ושאר איסורין שכתוב בהן כל דאמרי' במס' נזיר בפ' שלשה מינין וזעירי כמאן כר"א דדריש כל מאי איריא הא אפי' כל איסורין שבתורה היתר מצטרף לאיסור דגמר מחמץ ואנן קים לן בכולי תלמודא שאין היתר מצטרף לאיסור וכל שטעמו וממשו עד שיהא בו כזית בכדי אכילת פרס אלא ודאי לית הלכתא כר"א ואי נמי הויא סתמא כוותיה כמו שבעל המאור סובר דר' יוחנן עדיפא דלא אשכחן אמורא דפליג עליה אלא זעירי תלמידיה דאוסיף שאור אליבא דר"א ולאו אליבא דנפשיה ור"א נמי הכי סבירא ליה כדגרסי' בנזיר אמר ר"א כל רביעיות שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מנזיר וכו' ומשום סתמא לא דחינן מימרא דאמוראי בשום דוכתא דאינהו קים להו בסתמי טפי מינן כ"ש דאנן מדר' יוחנן הוא דנפקא לן הלכה כסתם משנה והוה ליה למירמא דר' יוחנן אדר' יוחנן אבל כוף אזנך לשמוע דהא סתמא לאו דסמכא היא משום דסתם ואח"כ מחלוקת היא ואין הלכה כסתם סתם בריש פירקין דקתני הרי אלו באזהרה ומחלוקת בשילהי פירקין דקתני שיאור ישרף והאוכלו פטור אלמא נוקשה בעיניה לא עבר עליה בלאו ואדחי ליה התם רישא בנוקשה וה"ה לחמץ דגן גמור ע"י תערובות ואע"ג דאיכא דמודה בתערובות ופליג בנוקשה ס"ל לר' יוחנן דהיכא דפליג ר' יהודה אנוקשה פליג נמי אתערובות דליכא תנא דדריש הכי אלא ר"א ועוד דמתני' מיהא מתפקא מסתם כיון ששנה אח"כ מחלוקת ופטר נוקשה ולא עוד אלא דדיוקא דההיא מתני' כרבנן דפליגי עליה דר"מ בנוקשה דקתני רישא שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת דברי ר' יהודה וחכ"א זה וזה האוכלו בכרת ואיזהו שיאור כל שהכסיפו פניו ומדלא פליגי רבנן בהאוכלו פטור משמע דהכי קתני איזהו שיאור שהאוכלו פטור כל שהכסיפו פניו ומפני שראה ר' דבריו של ר"מ

באיזהו שיאור ואיזהו סידוק והוצרך לשנותה בלשון חכמים לא רצה לשנות במשנתנו שהאוכל שיאור יהא לוקה את הארבעים ושנה סתם וזה מקום טענתו של בעל המאור ז"ל שכתב דתנינן לה לר' מאיר בלשון חכמים וכן פסק שם הרי"ף ז"ל כר"מ שהרי הדבר מפורש שלא שנאה רבי בלשון חכמים אלא לשיאור (ושאור) וסדוק שראה בו דבריו של ר"מ משום טעמא דפרישי בגמ' שאין לך כל סדק וסדק מלמעלה שאין בו כמה סדקים מלמטה ואדרבה מדשבקה לדר"מ בדין שיאור ש"מ שלא ראה בזה דבריו ולא רצה לשנותה בלשון חכמים ור' חייא שנאה בשם אומרה וכן פסקו הגאונים ז"ל כר' יוחנן והוי יודע שפי' היתר מצטרף לאיסור אף לדברי ר"א אינו בשאין בו טעם האיסור שא"כ מצינו חמץ בפסח שלא במינו במשהו מן התורה ולא נמי בששינה טעמו לטעם חדש שאין טעם האיסור ניכר בו ואפי' בנותן טעם גמור ויש בו איסור בהיתר קרו ליה היתר מצטרף לאיסור להההוא לישנא דאיתמר התם בפ' שלשה מינין במס' נזיר בשלמא לדידי דאמינא דהיתר מצטרף לאיסור כגון דנפישי חולי אלא לדידך דאמרת משום דאיכא כזית בכדי אכילת פרס כי נפישי חולי מאי הוי ואתמר הכא בירושלמי לענין ארבעת מיני מדינה שרובן חמץ ומה שאמרו שם על דעתיה דר' אבא בר ממל מכיון שאכל ממנה כזית יהא חייב בנותן טעם הוא כדבעי' לפרושי קמן וכלל ופרט הדברים שטעם כעיקר הוא בכל נותני טעמים שאין שם ממשו של איסור כגון בשר בחלב וגעולי נכרים וכגון טיפת יין אסור שנפלה לקדרה ובטל ממשה ולא בטל טעמה ואפי' אין בו מגופו של איסור כלום כגון ענבים ששרה במים והוא שנתן האיסור בהיתר טעם גדול כאילו נתערב בו כזית ממשו של איסור ואפי' בתוך שיעור צרופו זהו טעם כעיקר שלמדנו מנזיר לכל התורה כולה והיתר מצטרף לאיסור שכל היתר ואיסור שנתערב ממשן בין באוכלין בין במשקין ואוכל משניהם כזית היתר עצמו נעשה איסור ולוקין עליו בנזיר ולמדנו שאף בזה לרבנן פטור בחמץ ובשאר איסורין שבתורה נמצאת אומר שאפשר לנו לומר דהיתר מצטרף לאיסור אין טעם כעיקר או חילוף דטעם כעיקר אין היתר מצטרף לאיסור ויש לך מקום ששניהם באין כאחד כגון בחטאת שאם נתן טעם הפסולה בכשרה ואכל כזית ממנה לוקה דכתיב יקדש להיות כמוה לגמרי וזה שאמרו בפ' גיד הנשה לא נצרכה אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור דמדגלי רחמנא יקדש להיות כמוה על כרחך עשתה כאן תורה טעם כעיקר שהרי אין כאן ממשו של איסור ואסרה הכתוב מפני הטעם ואע"פ שלמדנו מכאן שאף היתר מצטרף לטעם האיסור ולכך בא הכתוב מ"מ אין טעם כעיקר מוצא מכלל הכתוב ולא היה צריך רבא להזכיר שם היתר מצטרף לאיסור שאינו ענין למה שהתיר הכתוב זרוע בשלה אלא טעם כעיקר דבקדשים אסור זהו חדושו של זרוע בשלה

ולפיכך אמר זהו היתר הבא מכלל איסור ומה שאמרו שבקדשים לא לומר שבחולין מותר אלא כשתמצא לומר בחולין נמי אסור אין חידושו של זרוע בשלה אלא מפני שבקדשים כיוצא בו אסור ואילו אמר רבא שם היתר מצטרף לאיסור היה הלשון בא שלא בדקדוק זהו פירוש טעם כעיקר והיתר מצטרף לאיסור וממנו לא תסור ומעתה הדבר ללב מסור להבחין בין דברינו לדברי בעל המאור ולראות איזה דרך יחלק אור ובדין שאר נותני טעמים יש דברים סתומים וחתומים ואין מענין ספרנו להיותנו בהם נלחמים:

דף יג:

ועוד בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד וכו' פסק הרי"ף ז"ל כלישנא בתרא וכו' ולי נראה לסמוך על דאביי דהוא עדיף דמיתרצן תרתין ברייתא ותרתין לישני דרב יהודה ורב אשי דהוא בתרא פירשה וכו' ונקטינן מינה דכזית בכל מקום חייב לבער וכו' אבל בפחות מכזית משוליה ומדופניה אין צריך לבער. אמר הכותב אלו דברי רבינו חננאל ז"ל שסומך על פירושו של רב אשי אבל אנו דעתנו לסמוך על דרב הונא ואלישנא בתרא דרב יהודה לחומרא משום דתרתי לישני דרב יהודה לא מיתרצן כדאביי מדלא איתמר בגמרא ולא מדמתניתא לא פליגי לישני נמי לא פליגי ומדלא פריך רב יהודה ותני ש"מ תרתי לישני נינהו ופליגן ועוד דאי הכי למה ליה לאוקמא למתני' כיחידאה ודלא כהלכתא אלא ודאי לישנא קמא ליתא דסבירא ליה הלכה כר"ש בן אלעזר ומוקי סתמא כוותיה וסמכינן לה מקמי לישנא בתרא ודרב אשי לא מכרעא דפירושא בעלמא הויא והא דאמר רב נחמן בעריבה כל שאילו ינטל החוט וניטלין עמו חייב לבער במקום העשוי לחזק היא ודאמר עולא לא אמרו אלא בעריבה אבל בבית חייב לבער זימנין דמכנשי להו ונפלו אהדדי דאלמא אי לאו האי טעמא דנפלו אהדדי והוו כזית אינו חייב לבער משום דבצק שבסדקי קרקעו של בית כמקום העשוי לחזק דמי שאינו מקפיד עליו ועשוי לידרס שם ברגלי אדם וכן רש"י עצמו ז"ל צריך לפרש ורבינו ז"ל השמיטה לזו או משום שהיא מן הדברים שאינן מצויין או מפני הטעם שרמזנו שהוא נוטה ללישנא דקילתא והוי יודע שאין דעת רבינו חננאל שהזכרנו ולא דעת הגאונים בפי' השמועה כדברי רש"י ובעל המאור המסייעו שהדבר קשה כיון דשלשה מקומות נינהו שוליה ודופנה ושפתה והני הן שלש לערבינהו ולתנינהו כחד מינייהו והיכי קתני תרתי מתלת בכל חדא מידי גבי הדדי תניא אלא כך פירשו ראשונים מקום העשוי לחזק היינו סדק שנתמלא בצקת והוא מחזק העריבה ומקום שאינו עשוי לחזק שאינו מחזקה בקיומו וזה וזה בין מבפנים בין מבחוץ והא דמתרץ בגמ' הא במקום לישה הא שלא

במקום לישה ה"ק קמייתא קילא רישא וסיפא שלא במקום לישה בתרייתא חמירתא רישא וסיפא במקום לישה וכך פר"ח והטעם לפי שהוא עשוי לישור בשעה שנותנת מים לקמח ולגרדו בשעת לישה נמצא עכשיו כפי הדעת הזו כזית לעולם חייב לבער דלא קיי"ל כר"ש בן אלעזר פחות מכזית במקום העשוי לחזק אינו עובר במקום שאינו עשוי לחזק אם היה במקום לישה עובר ואם לאו אינו עובר ורבינו ז"ל מחמיר:

דף יד:

ועוד איתמר האופה מיו"ט לחול רבה אמר אינו לוקה ורב חסדא אמר לוקה ופירשו בגמ' טעמיה דרבה משום דאמרי' הואיל עד ומסקנא דהכא בגמ' אמר רמי בר חמא הא דרבה ורב חסדא מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע רבה כר"א ורב חסדא כרבי יהושע ודחאוה רב אחא ור' זעירא דאמרי דילמא לא היא ע"כ לא קאמר ר' אליעזר התם אלא בעידנא וכו' ואע"ג דס"ל דאמרינן הואיל ואי מיתשיל עליה ממוניה הוא ההוא הואיל דלחומרא הוא לא דמי להואיל דהכא דלקולא:

אמר הכותב דברי ה"ר אפרים ז"ל הם אבל אין הלכה כתלמיד במקום הרב חדא דמחוסר שאלה מחוסר עקירה הוא שהרי צריך לעקור ממנו שם חלה וכמחוסר מעשה דמי וצריך נמי שאלה ופתח ויחיד מומחה או שלשה הדיוטות ומי יימר דמזדקקי ליה בי דינא בדבר שלא בא לעולם ומדחינן ליה במס' קדושין וכיון דשמעינן ליה לרב חסדא דלית ליה כואיל במחוסר שאלה ור"א אית ליה היכי דחקינן לאוקומה לדרב חסדא כר"א ולא מקשינן ליה מינה ועוד דאי אמרי' הואיל ולחומרא הכא הוה לן למימר אינו לוקה דהצלה היינו חומרא דמלקות תחת מיתה עומדת ורחמנא אמר והצילו העדה ובכל כי האי גוונא נמצא קולו חומרו ועוד אי הואיל דינא הוא מאי שנא קולא מחומרא הא כל בדאורייתא ל"ש לקולא ול"ש לחומרא אטו הואיל ספיקא היא דלימא לחומרא ועוד דההוא הואיל דהתם לאו הואיל דאתי הוא שאפי' זרק על מנת שיתכפרו בו ערלים לרב חסדא פסול ואע"ג דלא אפשר ליה לתקוני נפשיה שיהא ראוי לכפרה בזריקה זו תדע מדמקשי עליה מפסח שעברה שנתו וכו' ואמאי לימא הואיל ובזמנו פסול שלא בזמנו נמי פסול והאי הואיל לאו הואיל דעביד דאתי לעולם הוא ואפ"ה אמרינן הואיל לרב חסדא מה שאין לומר כן בכל שאר דיני איסור והיתר שלדברי הכל אין הואיל אלא בדבר שאפשר שיבא לעולם אלא הנח לקדשים שכל שם שחל עליו לפסול בזמן אחד פוסלו לעולם כגון שלא למנויו דבמולין פוסל ובערלים נמי פוסל הואיל ואפשר שהיו מולין דכל שלא למנויו פסל רחמנא וכן בשוחט אחרים לשם הפסח הואיל ופסח שם

הפוסל בו בזמנו פסול הוא בו לעולם שכל אותו השם פסל בו הכתוב משום הואיל ולא דמי להואיל דהכא דמשום דמעלמא אתי אי אפשר דאתי הוא וזה פי' לחומרא אית ליה כלומר שיהא אותו השם פוסל בקדשים משום הואיל אבל לא שנקל לומר שמא יצטרך לאורחים ולא מצד שזו קולא אלא שאנו מתירין לעצמנו לחוש שמא שאין דעתנו עליו ובכה"ג אתמר הואיל בפרק כל שעה בחלה של מעשר שני הואיל ואי לאו לקוח הוא נפיק והואיל ולא קרא עליהם שם נפיק ואמרינן עלה מסתברא שם מעשר והוא כענין שפירשנו וההיא דאתמר בפרק שני שעירי מחוסר הגרלה כמחוסר מעשה דמי לאו למימרא דבעלמא אית ליה הואיל אלא שחוטי חוץ מילתא אחריתי היא דרחמנא אמר כל הראוי לבא אל פתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ וכל שאינו מחוסר מעשה ראוי לבוא הוא ומשום הכי אמר רב חסדא אין מחוסר זמן לבו ביום דראוי אמר רחמנא וראוי הוא אבל מחוסר הגרלה כמחוסר מעשה הוא והוה ליה מחוסר זמן ואינו ראוי לבא קרינא ביה והא דאמר רמי בר חמא בשמעתין הא דרב חסדא ורבה מחלוקת ר"א ורבי יהושע היא לאו אפלוגתייהו בחמץ אם מוזהרין עליה בבל יראה ובל ימצא דאי הכי הוה מדכר בגמרא חד מהני טעמי לאוקמה או לדחויה מינה אלא קס"ד דההיא בטובת הנאה ממון קא מיפלגי ומההיא לא מתוקמה דרבה ורב חסדא כתנאי דכל חד אמר לך אנא דאמרי כדברי הכל והתם בטובת הנאה פליגי אבל בהיתר אפיה ודאי בהואיל פליגי ותנאי היא ודחי לה רב פפא ורב ששת מיהא דלא דמי אלין להדדי אלא מיהו כיון דאמסקנא בריש שמעתין אוקמתא לפלוגתייהו באזהרת חמץ בהואיל קם ליה ר"א דלא כרב חסדא דאילו לרב חסדא לית ליה הואיל ואע"ג דשכיחי אורחים ואילו לר"א אפי' בשאלה דצריכה נמי אחרים ג' שיודעין לפתוח בפתחי נדרים ולא שכיחא אית ליה ול"ש קולא ול"ש חומרא כדפרישית וזהו דעתו של רבינו ז"ל שכתב ואסיקנא שבפלוגתא דר' אליעזר ורבי יהושע פליגי דר"א סבר דהדא חלה חמץ שמוזהרין עליה בבל יראה ובל ימצא היא מאי טעמא דאמרינן הואיל וכו' ואנן בגמרא לא אסיקנא הכי דרמי בר חמא בהואיל דאפיה אוקי לפלוגתייהו דרבה ורב חסדא ומינה דחאהו לה רב פפא ורב ששת אלא מסקנא דריש שמעתין הוא דקם ליה רבה כר"א והלכתא כותיה היינו דשרא רב קמחא דבני חילא משום ינוקא ל"ש למאן דאית לי ינוקא ול"ש למאן דלית ליה ודרבה ורב חסדא נמי לאו משום דליכא אורחין קמן פליגי אלא בכל הואיל שאין דעתו לכך פליגי כדאמר ליה רבה לרב חסדא נשלמא לדידי דאמינא אמרינן הואיל ואי בעי למיכל מצי אכל מש"ה שוחט אלא לדידך וכו' ודאמר רב פפא ע"כ לא אמר ר"א אלא דחזיא ליה לדידיה כלומר ודעתו עליהן אבל לאורחים כלומר שאין דעתו עליהן ולא כוונתו

לאכול הוא עצמו אימא לא אמרינן הואיל וממילא דרב כרבה ודלא כרב חסדא ואע"ג דפליגי דרבי יהושע בן לוי דאמר אין מזמנין את הנכרי ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו לאו משום דשייכא בהא מילתא איסורא דאורייתא אלא גזירה משום איסורא דרבנן דכל מילתא דשכיחא אפילו בדרבנן גזרינן דהא רב אחא בר יעקב גזר בשבת משום שיורי כוסות דליתא אלא איסור טלטול דרבנן ובדרבנן דסתם יינן איסורא דרבנן הוא אע"ג דלא קי"ל כוותיה משום דשרי לטלטולינהו אגב כסא כדמטלטלין כנונא אגב קטמיה הא לאו הכי גזרינן ומדחזינן למרימר ומר זוטרא דמקילי בה ואמרי ליה אי ניחא לך במאי דטריח לן מוטב שמע מיניה דלא שייכא בה איסורא דאורייתא כלל ודרב אשי דאמר כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת כ"ש מיו"ט לחול משום איסור דבריהם הוא שדברי סופרים צריכין חזוק ולפי דעתי שזה דבר ברור במקומות הרבה דהא קי"ל כוותיה דרבה בהכנה דאמר חול מכין לשבת וחול מכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת ואין שבת מכינה ליו"ט ומש"ה פסק רבא דהוא בתרא בפ"ק דביצה בשבת ויו"ט כרב דאמר נולדה בזה אסורה בזה ואע"ג דהיא הכנה דממילא ובפרק כיצד מעברין אמרינן מי סברת סוף היום קונה עירוב תחלת היום קונה עירוב ושבח מכינה לעצמה וכולה סוגיא שמעינן מינייהו דהכנה דרבה בין בהכנה דממילא שהיום מכין לעצמו כגון ביצה שנולדה בין הכנה הנאה בידי אדם כגון עירוב שהוא מכין וקונה לו שביתה באותו מקום כולהו אסורין משום דהכנה דרבה ובמערב ברגליו נמי מקשינן התם הא מכין מיו"ט לשבת ואפי' נדלא אמר מידי דמהלך ביו"ט לצורך שבת בתוך התחום אסור משום הכנה דרבה כאופה מיו"ט לשבת ובשמעתין נמי אמרינן דצרכי שבת ביו"ט כגון אפייה ובשול אסורא דאורייתא הוא והיינו משום הכנה וכיון דקי"ל הלכתא כרב דתלי טעמיה בדרבה אלמא הלכתא כוותיה דרבה בהכנה וה"נ קי"ל כוותיה בטעמא דביצה שנולדה ביו"ט וכן פסק רבינו ז"ל במקומה וכן בעל המאור מודה שם הילכך שמעינן מינה דממילא דצרכי שבת הנעשים ביו"ט משום הואיל הוא כדאמר רבה בשמעתין וליתא לדרב חסדא התם במס' עירובין נמי הכי משמע דרב חסדא לית ליה הכנה דרבה דאתמר התם כי נח נפשיה דרב הונא על רב חסדא למרמא דרב אדרב מי אמר רב הלכה כארבעה זקנים ואליבא דר"א דאמר שתי קדושות הן והאמר רב שבת ויו"ט נולדה בזה אסורה בזה אמר רבה התם משום הכנה וכו' אלמא הכנה לרב חסדא לית ליה ומתניתא דהכנה רבה תני לה ורב חסדא לא שמיע ליה ולא ס"ל והיינו דתלו בגמרא הכנה כרבה ואי נמי רב חסדא פרוקיה דרב טעמיה משום הכנה כי היכי דלא תיקשי דרב אדרב איהו מיהת לית ליה הכנה כלל לא בביצה ולא בעירוב ולא באופה כטעמיה בשמעתין דהכא הילכך לית

הלכתא כוותיה דרש"י ז"ל פי' בטעמיה דרב חסדא דאמר הכא מדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט משום דקדושה אחת היא ואנן הא קי"ל דשתי קדושות הן וגרסת ר"ח א"ל מדאורייתא יו"ט מכין לשבת וכן נוסחתו בכל השמועה ואי אמרת יו"ט מכין לשבת לפניה ביו"ט מיבעיא גם זה סמך וראיה לדברינו שכתבנו ומה שהשיב בעל המאור במה שכתב דהיכא דליכא כהן קטן עבדינן כר"א ואמר דליתא ולא סמכינן עלה דקי"ל אפי' כ"ג לא שנא בעל קרי ולא שנא טמא מת טובל ואוכל בתרומת חו"ל ולא אמר שמואל מי שטומאה יוצא עליו מגופו אסור בתרומת חו"ל אלא עד שיטבול אבל לאחר טבילה הכל מותרים בה עד וכן נראין הדברים כמו שכתבנו בבעל קרי וטמא מת מסוגיא דשמעתא במס' בכורות בפ' עד כמה תמהני עליו שהרי לא חדש רבינו הגדול ז"ל בדבר זה כלום אלא לשון הגמרא תפס לו והוא דאתמר התם אמר רבינא הילכך נדה קוצה לה חלה ואכיל לה כהן קטן ואי ליכא כהן קטן שקלא פורתא וכו' ואם פי' קטן שאמר רבינא להוציא גדול שלא טבל בלבד אף פי' דברי רבינו כך הם היכא דליכא בההוא דוכתא כהן קטן אלא גדול שטבל לקריו שיצתה עליו טומאה מגופו עבדינן כר"א דליכא דחזי ליה השתא ולכתחלה ליכא למימר הואיל ואי מקלעי אורחים כהנים שכבר בקש ולא מצא וכן בעל המאור מודה ובמחוסר טבילה נמי ליכא למימר הואיל ואי טביל חזי ליה דהא מחוסר מעשה הוא דומיא דהגרלה ופתיחת דלתות היכל ורבה נמי לית ליה הואיל לכהני כ"ש לדעת בעל המאור ז"ל שפוסק כדברי רב חסדא וכ"ש שאין לנו שום הכרע כלל מכל הסוגיא שבמסכת בכורות ולא ממשנת מס' חלה במי שטומאה יוצאה עליו מגופו שיהא אוכל בה כשהוא טבול יום אלא יש לומר דצריך הוא טהרה גמורה מאותה טומאה דהיינו הערב השמש חומר הוא בטומאה זו לדברי הכל ונמצא שאינה ראויה לבו ביום וה"ר יצחק בן גיאת כתב תשובת רבינו האי שאמר שמשנה זו בחלת א"י היא ופי' בה שעכשיו בחו"ל הרי קטנים כהני וקטן שלא ראה קרי וקטנה שלא פרסה נדה מותרין לאכול חלה בטומאה ומעתה ילך בעל המאור וישיב על הגאון המסייעו מה שהשיב על דברי רבינו ז"ל אבל אני מדקדק אחר כולם ז"ל שהרי יכול הוא לבטלה ולאכלה אפי' גדול דקי"ל תרומת חו"ל מבטלה ברוב ורבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו ואפי' לדברי בעל המאור היכא דליכא כהן לא קטן ולא גדול הרי רש"י ז"ל מפרש דלאוכלה זר דקאמרי' דמבטלה ברוב וכן עיקר בראיות ונמצא שיכול לקרות שם ולאפותה ודעתו עליה לבטלה ואצ"ל שיכול לקרות שם ולבטל ולאפות ולא צריכין למעבד כר"א כלל אבל הגאונים יכולין לומר שאם רצה ליתן לכהן נוהג כדברי ר"א עוד סברתי לפרש כדי להעמיד דברי ההלכות כהלכתו דכי אמרי' מבטלה ברוב לומר שאם

נתערבה בכמותה ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה כמו שאמרנו בפ"ק דביצה דבדרבנן מבטלין איסורין אבל לבטלה בעירוב לכתחלה לא דלערב בשאר איסורין של דבריהם אין לנו לפיכך צריכין לעשות כדברי ר"א ולא ראיתי לאחד מן הראשונים שיפרש כן:

דף טו:

ועוד מתני' ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני שבת וכו' בין תרומה בין חולין ואפשר לו לסעוד בשבת מן המצה ואע"ג דגרסי' בירושלמי האוכל מצה בע"פ כבועל ארוסתו בבית חמיו ה"מ מו' שעות ולמעלה אבל עד ו' מותר ודיקא נמי דמדמי לה לארוסה:

אמר הכותב על דבר זה חזרתי כאן לכתוב הירושלמי כמו שהוא בגמ' שלנו וכן גורסין שם א"ר לוי האוכל מצה וכו' תני רבי יהודה בן בתירא אומר בין חמץ בין מצה אסור פירוש משום דכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים ומכשיר היה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית לקמן בגמרין רבי' סימון בשם ריב"ל אמר רבי לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר"י ב"ב ומקשי ורבי תלמידיה דר"י ב"ב הוא ולא תלמידיה דרבי יעקב בר קורשיפי והדבר ידוע שחלוקין עליו חביריו על ר"י ב"ב וליכא דחייש ליה אלא תלמידיו שחוששין לדבריו ומתרן אלא דהוה בכור פי' והבכורות מתענין בע"פ מנהג במסכת סופרים א"ר יונה אבא הוה בכור ולא הוה אכיל א"ר תנחומא לא מן הדא אלא מן הדא דרבי אסטניס הוה כד הוה אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא ולמה לא הוה אכיל ביממא כדי שיכנס למצה בתאוה זו היא גמרא ירושלמית ואתה למד ממנה שכל היום אסור לאכול מצה כדקתני עלה בבן בתירא בין בחמץ בין במצה אסור שפירושו אסור כל היום דכן הוא ודאי מדלא קאמר בהדיא משש שעות ולמעלה לפיכך היה אומר על רבי שהיה מתענה בע"פ שלא היה אוכל מצה מן דרבי לוי ורבינו הגדול ז"ל רמז לנו כן לפיכך כתב הירושלמי הזה בכאן לומר שאם בא לבער הכל בלא שיור לאכול הימנו והטעם לזה שכיון שביעור חמץ בלילה נעשית לו מצה כארוסה בבית חמיו:

דף טז:

כתוב בספר המאור מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין נראה ממשנתנו שמחצות ולמעלה אינו תלוי במנהג אלא אסור הוא בכל מקום ופירשו בירושלמי אינו בדין שתהא עסוק במלאכתך וקרבנך קרב לכך אסרו לעשות מלאכה

ומכאן אנו למדין שבזמן הזה שאין קרבן דינו כשאר ערבי שבתות ושאר ערבי ימים טובים:

אמר הכותב זה הפסק בא במחתרת על דברי רבינו הגדול ז"ל לפיכך נתן לנו להצילו שהוא פקקה למשנתנו ולגמרא שעליה בהלכות וממנו אנו למדין שאף בזמן הזה חמור משאר ערבי ימים טובים וכן עיקר שאלמלא כך היו שונים משנתם בעושי פסחים בפירוש וכן משמע מסתם מחלקותו דר"מ ורבנן שעל זמן שלהם נאמרו דברים ואין הירושלמי אלא נותן טעם על מה החמירו בו תחלה אבל משנאסר הדבר נאסר לעולם בכל מקום שאפילו נמי בטל דבר לא בטלה גזירה עד שיעמוד בית דין ויתיר שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו כדאיתא במסכת ביצה ובמקומות אחרים רבים הרבה וכ"ש בזה שאפילו לא היתה תקנה לשם כך הדבר מהני ומועיל לעסקי מצה ומרור ואין ב"ד רשאי להתיר דבר שיש בו נדנוד עבירה ומ"מ לא הותר וזו מתשובת הרב ז"ל צא וראה מה שאמרו בערבי פסחים ברב ששת דלא אכל במעלי פיסחא דקסבר משום פסח ולא שהיה פסח בזמנו מ"מ אפי' בתחלת גזירה נכון הוא ונראה לפי גמרתנו שהטעם אף מפני מצה ומרור שטרחתן מרובה משאר ימים טובים להחמיר בהן קצת וליתן להם חצי שעה יותר כדברי רש"י ז"ל:

ועוד כתב בדיני המנהגות אבל בחומרי מקום שהלך לשם בזה יש דרכים הרבה שאם הם כותאי או בני מדינה אין להתירם בפניהם מפני המחלוקת וכו' ואם הם תלמידי חכמים וכו' עד נוהג היתר לעצמו אפילו בפניהם וכו' וכל זה בדברים שיודע בהם שהוא מותר ונוהג בו באיסור ואם דבר שמנהגו בטעות מתירין אותו בפניהם בכל ענין ואין לחוש לאותו מנהג וכפי הירושלמי שכתב הרי"ף ז"ל:

דף יז.

והוצרכתי להשיב על דבריו מפני שתלאן בדברי רבינו הגדול ז"ל מה שכתב תחלה אין להתירם בפניהם מפני המחלוקת אם לומר להם מותרין אתם למה לי מפני המחלוקת והלא הן עצמן אסורין הן ואפי' בתלמידי חכמים שבאין לישאל כי זה קבלת אבות הוא ואפי' לנהוג היתר לעצמו כתלמידי חכמים נמי דהיינו מתניתא ולא אוקימו בגמ' בכותאי אלא ברייתא ומעשה דרמי בר תמרי נמי דאכל כחלי בפומבדיתא ודעתו לחזור הוה ואקשי ליה רב חסדא לית לך חומרי מקום שהלך לשם והא פומבדיתא שכיחי רבנן גבייהו ושכיחי נמי מתיבאתא ואפי' הכי נותנין עליו חומרי של מקום וכן מה שאמר בדבר שמנהגו בטעות שמתירין אותו בפניהם בכל ענין א"א שבני כבול וכירי ועכו טועין

באיסור שנתחלפה להם כאילו גזירה שלא מן הדין שאלמלא קבלו עליהם האבות לדעת היכי קתני ולא רצו לומר להם מותרין אתם והלא הם ודאי אסורים הם ויהודה וכלל ורבן גמליאל נמי היאך נהגו בהם היתר במדינתן והלא ודאי יודעין היו מנהגם וא"ת שדעתם לחזור והלא לא פירשו בגמ' כן אלא על עובדא דרבה בר בר חנה ועוד דא"כ תיקשי לאביי דלית ליה הך סברא דהא מארץ ישראל לא"י הוה אלא ש"מ בין דעתם לחזור בין שאין דעתם לחזור נוהג היתר לעצמו והיינו משום שאין מנהגם אלא בטעות כדפרישית וכך נוטים דברי רבינו הגדול ז"ל ועוד דהא בני בי חוזאי דמפרשי חלה מארוזא מנהג בטעות היה שטעו בדרבי יוחנן בן נורי שאם קבלה להחמיר לא אמר רב יוסף ניכליה זר באנפיה וא"ת חושש היה דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב א"כ אפילו בכותאי ונשי נמי מתירין להם שלא יביאם טעותם לידי תקלה אלא לא התיר רב יוסף אלא משום שטעו באיסור ואמרינן עלה בגמ' דבכותאי ונשי אין מתירין אותם בפניהם אלא כללא דוקא דמנהגות דמקום שנהגו בתורת מנהג ויודעים היו ראשונים שאין בו איסור אלא לעשות סייג למצוה הוא שהחמירו על עצמן כעין משנתנו בזה אין מתירין להם אע"פ שהם באין לחזור בהם כעין בני בישן וכן אמרו בירושלמי ולשאל אין מתירין לו שכן הנשבע לקיים את המצוה ונשאל אין מתירין לו כדאיתא בגטין ובבכורות וכן הר' אברהם ז"ל אומר ולפי דעתי שהבא ממקום אחר לשם אל ישנה מפני המחלוקת ואפי' כולם חכמים כולם יודעין את התורה דלעולם חוששין למחלוקת ואפי' בחדרי חדרים אסור ואע"פ שדעתו לחזור והיינו מתני' דאי לא תימא הכי אלא מתני' היכי משכחת לה אי [אין] דעתו לחזור חומרי מקום שיצא משם אין נותנין עליו וחומרי מקום שהלך לשם נותנין עליו ומשמע נמי דמן הדין הזה נמי הוא חייב בהן שהרי נעשה בן עיר ליומו ולא מפני חשש המחלוקת בלבד הוה אסור אלא מתניתין בשדעתו לחזור וכדפרישית והיינו דאמר רב ספרא ביישוב לא קא עבידנא מפני המחלוקת וחוץ לתחום אין בו משום מחלוקת והיינו דרמי בר תמרי והיינו מדבר דאמרינן הכא במדבר מותר והאי דנקטי לישנא דיישוב ומדבר ולא אמרי חוץ לתחום ותוך לתחום אורחא דמילתא הוא דאינו שובת ביו"ט בתחומה של עיר שלא יכנס לתוכה א"נ דיוקא דלישנא נמי הוא הכי ישוב תוך לתחום מדבר חוץ לתחום והוא מנהגא דכולא בבל הוא ולא איתמר חוץ לתחום אלא בעיר אחת ובדברים המותרים ונהגו בהם איסור והלכה פסוקה שמנהגם בטעות כגון חלה דארוזא אין נותנין על הבא חומרי מקום שהלך לשם ואע"פ שאין דעתו לחזור והוקבע ביניהם אלא עושה בצנעא בתוך ביתו ואינו מתירו להם ולא נוהג בו היתר בפניהם בכותיים ובמקום שמצויין תלמידי חכמים מתירין להם היינו ברייתא דגמרין והיינו מעשה דיהודה והלל ושל ר"ג שבצנעא

עשו והרגישו בהן בני מדינה וכדברי הר' אברהם אין חוששין נמי לחומרי מקום שיצא משם למנהג בטעות ועל כיוצא בזה אמרו בירושלמי ונשאל ומתירין לו ויש לפרש בו אפילו בכותיים כיון שבאים לישאל מתירין להם ואין לחוש לסרכא שכבר הדבר מרופה בידם שהן באין לישאל עליו ומלמדין אותן כל עיקר הדברים שלא יסרכו ולא יסתבכו בהן ויש לפרש שלא אמרו בבני תורה ואע"פ שבאין לישאל ואם דבר שמנהגו מחמת איסור תורה ואין טעותו מוכרע כגון תרבא דאייתרא והוא דעתו לחזור למקומו אין עליו תורת מנהג בזה אלא נוהג בו היתר בפרהסיא אבל אינו מתירו להם שא"א להתירו שאפילו בדברי מקומו אין אלו טועין אלא בשיקול הדעת ואין במה שהוא נוהג בו היתר מפני המחלוקת שלא מחמת מנהג שלהם תפסו בו מתחלה אלא מחמירין הם על עצמן לפסוק הלכה כן וכאיסורי תורה הוא להם ואין צריך חיזוק שכבר הם יודעין שמחלוקת חכמים הוא ואין מנהג עירם מכריע ואם כותיים או בני מדינה הם נוהג היתר לעצמו בצנעא אבל לא בפניהם משום דמיסרכי והיינו דרבה בר בר חנה וזו ששנו עליו ממשנתנו אינו ענין אלא לנותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם דאפילו במנהג של איסורי תורה ודאי הוא חייב לנהוג בחומרי מקום שהלך לשם כדאמרי' בפירות שביעית ולהכי פריך דעתו לחזור הוה וכיון דודאי משום מחלוקת ליכא שאין זה אלא כמחלוקת ב"ש וב"ה שאלו עושין כדבריהם ואלו עושין כדבריהם ונוהגין אהבה ואחוה זה עם זה ומשום קביעות ליכא שלא נתקבל עליו ישוב המדינה ומנהגם כיון שהיה דעתו לחזור למקום ההיתר:

דף יח:

ועוד אמר עולא אמר ריש לקיש מחלוקת בשל מכבדות פי' שמנהגם היה לכבד תחת הדקלים מערב שבת או להניח שם מסוכי הדקלים הנקראים מכבדות כדי שלא יטנפו שם התמרים הנושרים בשבת וכו' אבל בשל בין הכיפין והם התמרים הנופלים בשעת גדירה ונטמנין בעפר ובצרורות בין הסלעים ותרגום סלע כיפא:

אמר הכותב רואה אני דבריו דשל מכבדות הם הנושרין בשבת מן המחובר והוא פי' של ר"ח והוא הנכון אבל לשון מכבדות הם אשכולות עצמן כדאמרינן בסוכה קשין ובהן שבלים מכבדות ובהן תמרים וכו' כדאיתא התם ושנוי בתורת כהנים תעזוב הנח לפניהם תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים במכבדות יכול אפי' השיר אותן הרוח כשם שזכו בהן כך זכו בעציהן וכו' ובתוספתא פאה אמרו בעל הבית שנתן פאה לעניים אינו רשאי לומר לעניים טלו זרע ותנו פשתן טלו תמרים ותנו מכבדות נשרו ואח"כ הפרישן אינו חייב משום פאה אלא זרע בלבד ונקראין האשכלות כן על שם סופן וכן פי' בעל

הערוך ז"ל ושל בין הכיפין תלושין הן מבעוד יום אבל אינן הנטמנין אחורי עפר וכיפים שא"כ מוכנין לאדם הן שהרי אנשי יריחו דעתם עליהן מבעוד יום להאכילן לעניים למחר וללישנא בתרא דרבין כל עיקר לא היו פורצין פרצות בגנותיהן אלא לשם כך והיאך היו מוכנין לעורבין שלהן שאין רצונם להאכילם להם ולא היו מוכנים לעניים שרצונם ומעשיהם מוכיחין שדעתם עליהם זה ודאי שבוש ועוד א"כ למה שנינו להאכיל נשר לעניים בשבתות אין כאן פירות נושרין כלל אלא של בין הכיפין הם כדברי רבינו חננאל הנסבכין בכפות התמרים בשעת גדירה וכענין ששנינו בברייתא אוכלין על שבין הכיפין ואין אוכלין על שבין השיצין והם מוקצין לאדם לפי שאין עולין באילן ואע"פ שדעתו על נשירתן מוקצה מחמת איסור הוא ואין ספיקו מתיר למה זה דומה לשמן שבנר שאע"פ שהוא מצפה אימתי תכבה נרו אסור כדברי ר"מ ורבי יהודה ואע"פ שזה מוקצה מחמת איסור של דבריהם אין הספק מתיר שהרי הוא כנר שכבה שלא נאסר מתחלה אלא מדבריהם מפני שנעשה בסיס לדבר האסור בטלטול וכן מטה שהיה עליה מעות כל בין השמשות מוקצה מחמה איסור דדבריהם הוא וכן הרבה אף כאן גזירה שמא יעלה ויתלוש מן המחוברין עושה אותו מוקצה של איסור אבל הם מוכנין במקומן לעורבין שלו והכנה זו מתירתן לדעת אנשי יריחו והריני צריך עכשיו לברר פסק הלכה זו שלכך באתי כאן של מכבדות ודאי אין לך בהם צד היתר לעולם אלא לדברי ר"ש דלית ליה מוקצה וכיון שכבר פסקו בגמ' וכתבה רבינו הגדול ז"ל שאין הלכה כמותו במוקצה מחמת איסור ואע"פ שדעתו עליו כגון שמצפה לשמן שבנר א"צ לומר בפירות הנושרין מן המחובר בשבת שהן אסורין ודאי אפי' בלא גזירה דשמא יתלוש ועוד שכבר כתב בפ' ביצה בעצים שנשרו מן הדקל ביו"ט אסורין דהוו להו נולד וכתב בהן הטעם שהוא כדברי הכל גזירה שמא יעלה ויתלוש ושל בין הכיפין כמו כן לעורבין אם מוכן לאדם נ"ל דהלכה כעולא לקולא דרבה ואי תימא רב יוסף הכי סבירא להו ושמעתיה דרב בעגל מן הטרפה ביו"ט בהך טעמא תליא וקיימא לן נמי דהלכה הוא כמו שכתבנו במקומה וגם שם שתק הרב ז"ל ממנה ור"ח העלה שמועה זו כרבין להחמיר בכולן ובמסכת יו"ט אבאר דעת רבינו ז"ל בפירות הנושרין בעזרת העוזר יתברך:

כתוב בספר המאור אמר רב בשר שחוטה וכו' עד והרי"ף ז"ל פסק בחלוף וכו' ויש עליהם קושיות גדולות וחזקות:

אמר הכותב עשיר הוא בתשובות אבל לא כיון להלכה שמה שאמר דכולי עלמא אית להו דריש לקיש אלא דאביי מדמי ליה לחבית פתוחה מתוך חוזק היין ושהוא מתכוין להריח בו ומהנאת ריחו ניכר טוב טעמו כמתכוין להנאתו דמי ורבא סבירא ליה כיון

שאינו מתכוין להנאת ריח אלא לבדיקת היין אפשר ולא קא מיכוין הוא ושרי זה הדבר שבוש גדול שאם היה להם מחלוקת בדבר שאינו מתכוין לא אמרו ריחא לאו מילתא היא ולא הביאו שם תא שמע מתנור שהסיקו בכמון של תרומה שהפת מותרת מפני שאין טעם כמון אלא ריח כמון אלמא ריחא לאו מילתא היא ואמאי שאני התם שאינו מתכוין להריח ובמתכוין נמי מותר שתרומה מותרת היא בהנאה ועוד מינה לאו מי אמר רבא בתנור שהסיקו בכמון של תרומה שאפילו אבוקה כנגדו מותר שריחא לאו מילתא היא ואע"פ שהוא פת חמה וחבית פתוחה וכן לדבריו הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה אינה ענין לה ועוד אי לרבא אפשר ולא קא מיכוין הוא א"כ היכי אמרינן לרבא ודאי תנאי היא לימא טעמא דידי משום שאינו מתכוין הוא והתם טעמא אחרינא הוא דהא תלמוד בפת חמה וחבית פתוחה דכ"ע לא פליגי דאסורא ואף רבא מודה הילכך דר' מאיר נמי לא תיקשי דלר' מאיר פת צוננת או חבית סתומה כפת חמה וחבית פתוחה דמיא ליה ועוד דהוה לן לפרושה לדרבא דאפשר ולא קא מיכוין הוא ואיהו דאמר כר"ש וגירסת דוקנא בכולהו ספרי והאי נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמיא ומיעוט נוסחא והאי דידי ומאן דאמר לדידי ודאי משתבש דלכולי עלמא כפת חמה וחבית פתוחה היא שהרי זה מכוין חוטמו כנגד קלוחו של ריח וקולט את כולו ומשום שאינו מתכוין אין הריח מתמעט כדי שיהא דומה לחבית מגופה אבל כוף אזנך לשמוע פי' השמועה האי בת תיהא נקב הוא שנוקבין במגופת החבית ומניחין פיהם ע"פ הנקב ושואבין ריחו של יין ויודעין ומכירין בכך טעמו אם החמין אם לאו וכן מפרש בספר הערוך וכן אמרו הגאונים עכשיו חלקו בזה אביי ורבא והכל מודים שאין כאן הנאת ריח לאיסור משום הנאה הבאה לו וא"ת שהנאה באה לו מן הריח בעל כרחו דכ"ע אפשר ולא מיכוין הוא לענין הנאת הריח ודכ"ע דבר שאינו מתכוין מותר כר"ש ואפילו בדאפשר למאן דמתני לישנא קמא דרבא אתותב ועוד דחמרא לאו לריחא דכה"ג עביד ושלא כדרך הנאתו הוא אלא הכא בהא קא מיפלגי אביי סבר ריחא דקלוט בפומיה כטעמא ואפילו באיסורי אכילה דלאו איסורי הנאה כגון כמון של תרומה אסור דהא בלע ליה ממש לריח וכטעמא דמי ואכילת כל איסורין שבתורה כי לא מתכוין נמי אסור כדאתמר בעלמא המתעסק בחלבין ובעריות אסור שכבר נהנה ואע"פ דהכא בפרק כל שעה אמרי' בדלא קא מיכוין דשרי כר"ש שאני התם דלא בלע ליה ממש לריח אבל התם טועם כריח ובולעו כטועם איסור ממש הוא שפעמים שהריח כגון זה משביעו ופעמים משכרו ורבא סבר ריחא לאו כטעמא הוא והיינו דמייתי עלה ת"ש מכמון דתרומה ומהרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של תרומה והאי ודאי כפת חמה וחבית פתוחה דמיא ומשום הכי

אסקי' לרבא ודאי תנאי היא ולית ליה דריש לקיש ומעתה הדבר מוכרע כדברי ראשונים ורבינו הגדול ז"ל דרבא כלוי ס"ל דאמר ריחא לאו כטעמא הוא ותרוייהו לית להו דריש לקיש ולתרוייהו אמרי' הכא והתם דודאי תנאי היא ומה שטען רבינו ז"ל בדרב כהנא ולוי שצלאו קאמר ולא קאמר צולין וזה הסברא מדברי בעל הלכות גדולות קבל אותה ואפשר שהוא כן והאי דאותביניה מהא דתניא אין צולין ב' פסחים כאחד משום דקתני מפני התערובת דמשמע שיש שם תערובת טעמים ממש ואילו ללוי הוה ליה למיתני מפני הריח ושוב ראיתי לרב ר' אברהם ז"ל שפי' דללוי כיון דלא מיתסר אלא לכתחלה ליכא למיסר אלא באיסורין אבל בשני פסחים כיון דתרוייהו היתרא נינהו וליכא למיקם אטעמא אפי' לכתחלה שרי ומשום הכי אותביה מינה ללוי ואע"ג דלא שמעינן דשרי לכתחלה ואע"ג דרבא שרי בת תיהא אפילו לכתחלה הנאה הבאה לידי אכילה שאני וזה הדעת שלהם עולה היא לפי גמ' שלנו אבל אני איני מודה בזה מפני שזו השמועה בגמרא ירושלמית אמורה בלכתחלה וכך היא בלשונה מהו לצלות שני שפודין אחת של שחוטה ואחת של נבלה בתנור אחד רבי ירמיה בשם רב אוסר שמואל בשם לוי מתיר מתניתא פליגא על רב וכו' אבל הריני כמוסיף על דברי רבינו ז"ל דהא דמתני רב כהנא אסור לאוכלה בכותח ודאי גזירה דרבנן היא לכתחלה משום דאיכא תערובת טעמים ונראה כאוכל בשר בחלב שאילו לא היה אוכל יודע שמן הריח קלט סבור הוא שבשר בחלב ממש אכל משא"כ בשאר כל האיסורין שאין כטועם אותם מכיר בהן איסור עד שיודע מאיזה מין נתערב כאן טעם זה ואם בא לישאל אומרים לו מן הריח קלט ואין בו ממש ועוד שגזרו בבשר בחלב יותר משאר איסורין משום דלא בדילו מיניה שלא מצינו בשאר איסורין שלא יהו עולין על שולחן אחד חוץ מן הבשר שאינו עולה עם הגבינה על השולחן וכן מצינו בחלת הארץ שאינה עולה וחד טעמא הוא משום דהיתרא הוא לכהן וישראל בכהן אתי למיטעא ולחלופי וכן מצאו בקעה בנחל וגדרו בה גדר והאי נמי סייג בעלמא הוא כיון שהוא נראה כאוכל בשר בחלב ויש היתר לפת לאכלה עם הבשר אין מתירין אותו בכותח וסיוע לדברי רבינו ז"ל שלא אמרו בגמ' תאני רב כהנא בריה דרב חיננא סבא לסיועיה לרב אלמא אף כלוי אתיא הוא אלא שהביאוה ענין לה לומר ריחא באיסורין פלוגתא דרב ולוי בפת וצלי אסור מפני הרגל עבירה בכותח אבל לא עם הבשר ואם נאמר דאתיאן כרב נדחה את כולן מפני שהלכה ודאי כרבא דע"א ומר בר רב אשי בנזק דידיה עסיק ולא מודה ולא פליג בדין איסורא כלל אבל במה שכתב רבי' דהדין מימרא דרב שייך בהדיה מימרא דיליה דפרק גיד הנשה איני יודע לו טענה לפטרו וכן מה שכתב דפת שאפאה עם הצלי דבר שיש לו מתירין הוא ואפילו באלף לא נטיל

ואקשי עלה בעל המאור מההיא דגרסי' בפרק כל הבשר דגים שעלו בקערה אסור לאכלן בכותח מאי טעמא נותן טעם הוא לאו קושיא הוא כלל דהתם הכי קאמר אותו טעם שנתערב מן הקדרה בדגים בין שהוא הרבה כדי ליתן טעם בין שהוא משהו טעם ממשו של איסור הוא חשוב ולאפוקי מדשמואל דשרי משום דנותן טעם בר נותן טעם הוא ואינו כדאי לאיסור דאפי' בריח ממשו של איסור לא הואי ולעולם אימא לך דלרב אפי' אין טעם בשר ניכר בדגים נאסרו במשהו משום דהוו ליה דבר שיש לו מתירין ועוד מאן לימא לן דרב סבר דבר שיש לו מתירין אינו בטל הא תנאי היא אבל יותר יקשה על הרב ז"ל מה שאמרו שם צנון שחתכו בסכין מותר לאוכלו בכותח ופריש רבא משום דאפשר למטעמיה ועוד אי ריחא במשהו אסור היכי אמר רבא בת תיהא לאו מילתא היא ועוד מחל לו בעל המאור מחילה גדולה בטעות בכאן שכל דבר שיש לו מתירין כשאמר אינו בטל לא אמר אלא במינו אבל שלא במינו בטל הוא שכך רמוז במסכת נדרים במשנה פרק הנודר מן המבושל מפורש שם בירושלמי ושנוי שם בתוספתא דמסכת שביעית וכבר כתבתי כן למעלה בפרק כל שעה ואל ישבש עליך דעתך בזה מה שאמרו בפרק משילין וליבטיל מים ומלח לגבי עיסה ואמר רב אשי עלה הוה ליה דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל דאיכא למימר מים ומלח לגבי עיסה כמין במינו דמי דהא מעיקרא אהדר עלה ר' אבא הרי שנתערב לו קב חטין שלו בעשרה קבין של חבירו יאכל הלה וחדי אחיכו עליה וא"ר הושעיא שפיר עבוד דאחיכו עליה מאי שנא חטים בשעורים דלא קאמר להו דהוה ליה מין בשאינו מינו ובטיל חטים בחטים נמי לר' יהודה הוא דלא בטיל לרבנן בטיל ומדלא אחיכו נמי למימר ליה האי חטים ושעורים הוא ולכולי עלמא בטיל אלמא מים ומלח לגבי עיסה כמין במינו דמי והתירוץ שנראה לי דמים ומלח בעיסה נותן טעם הוא ובכל איסורין שבתורה נמי לא בטיל אלא שהקשו בגמ' כיון דלא חשיבי לגבי דין ממון ותחומין איסורא תלוי בדין ממון הוא דינא הוא דליבטלו בטעמא דר' יהודה במים ומלח סדומית לפי שאינן ניכרין מה שאין לומר כן בכל איסורין שבתורה ואתא רב אשי למימר כיון דיש לו מתירין ואנו מחמירין בכל דבר שיש לו מתירין שאינו בטל אפי' באלף ואפי' בדרבנן אע"פ שהוא דבר מועט ואינו חשוב האי נמי אין נותן טעם שלו בטל אע"פ שאינו חשוב לענין תחומין אם מצינו שהחמירו בהן במינו יותר מכל האיסורין דין הוא שנחמיר בהן שלא במינו כשאר איסורין וזה פירוש יפה ונכון אבל אין ספק דכל דבר שיש לו מתירין שלא במינו בטל הוא כשאר כל איסורין שבתורה והדבר מוכח בראיות גמורות והכלל העולה בידנו בעיקר פסקה של

הלכה זו כדברי רבינו הגדול ז"ל ורבינו ואע"פ שמקצת טענותיו בכאן אינן דברים נכונין הרי נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים:

דף יט.

כתוב בספר המאור כתב עלה הרי"ף ז"ל ובערבי שבתות ובערבי י"ט היכא דאתחיל מקמי תשע ואמשיך ליה וכו' ואני אומר אף בע"פ:

אמר הכותב דעתו של רבינו ז"ל שהרי השמיט זו שא"ר יוחנן הלכה כר' יהודה בערב הפסח להפסקה וכן עיקר שלא נאמרה זו אלא מקמי דאיתמר פורס מפה ומקדש ולהוציא מדברי רבי יוסי דאמר גומר סעודתו הא לדידן בפורס מפה ומקדש סגי אפי' לערב פסח שאין הפסק עקירת השולחן מהני לחיובה דמצה יותר מפריסת מפה וקדוש אלא שאין לשונו בכאן מכוון דבערבי שבתות וימים טובים למה לי אתחיל מקמי תשע אפי' בתר תשע נמי מתחיל וכבר נמצא בהלכות מדוקדקות היכא דאתחיל מקמי דקדיש יומא ותפס לו רבינו ז"ל כענין השנוי בגמרא למתחיל בהיתר אבל לפי דעתי אף בערב פסח נמי אם עבר והתחיל מתשעה ולמעלה וקדש היום אינו מפסיק אלא פורס מפה ומקדש ולא עוד אלא בין בערב הפסח בין בשאר ימים טובים אפילו משתחשך אם התחיל אינו פוסק אלא פורס והיינו דתניא ושוין שאין מביאין את השלחן אלא א"כ קדש כלומר אע"פ שנחלקו ר' יהודה ור' יוסי בערבין ובהפסקה שוין שאין מביאין את השלחן משתחשך אא"כ קדש ואם עבר והביא פורס מפה ומקדש ולמאן דאמר טעם אינו מקדש מאי מקדש שאחרים מקדשים לו והרב ר' אברהם ז"ל מפרש ואם הביא מבעוד יום וקדש היום פורס מפה ומקדש אבל א"א לפרשה בערב הפסח כדברי בעל המאור ז"ל ושבוש הוא דמדקתני אא"כ קדש משמע שבשעת קדוש הוא שאמרו אין מביאין ומשמע נמי דטעמא משום קדוש והא אינן שוין בערב הפסח אלא משום חיובא דמצה ומה שכתב ולא צריך למשרא המוציא כמו שכתב הרי"ף ז"ל דהא לקבעיה הדר ואילו היה מברך המוציא היה טעון ברכת המזון לסעודה ראשונה שלא מצינו ברכת המזון אחת לשתי ברכות של המוציא והרי נמלך מברך בתחלה על כל דבר ודבר בין בברכת היין בין בברכת המוציא כמו שאמרו בפרק כל הבשר השמש מברך על כל כוס וכוס ועל כל פרוסה ופרוסה ואילו בסוף ודאי שאינו מברך שלש ולא מעין שלש אלא פעם אחת בסוף וכן בעובדא דתלמידי דרב דאמרי כיון דאמריתו הבו ונבריך איתסר לכו למישתי פירשו ראשונים עד שיברכו ברכת היין ולא שיהו צריכין לברך שלש ולא מעין שלש על כוס ראשון וכן ודאי מוכיח בגמרא שאין דבריהם של תלמידי רב לקביעות ברכת המזון אלא לענין הפסק ברכת

היין וה"נ מוכח בפרק כסוי הדם הא מצינו ברכה אחת בסוף לשתי ברכות שבתחלה בין משלש בין במעין שלש וכן הדין בכל הפסקה כגון זו אע"פ שאין כן בשנוי המקום מפני שהוא עקירה גמורה שכשהוא יוצא צריך ברכה למפרע (לא) שמא לא יחזור ונמצא שלא בירך אחריהן במקומן ולהכריע כדברי רבינו ז"ל נראין הדברים שכיון שקדש היום ואסר עליו מעתה לאכול כלום אא"כ סילק בפריסת מפה והפסיק בקדוש היום ויתחיל בסעודה אחרת אין לך הפסק גדול מזה וכל מודה על האמת יודה בזה וכ"כ הר"ב ר' אברהם בתשובותיו כטעם הזה וראינו לראשונים כגון בעל ה"ג ופסוקות שכתבו כדברי רבינו ז"ל וזו מחלוקת ישנה היא וכבר עמדו ראשונים עלה וכן כתוב בהלכות רב יצחק בן גיאות ז"ל שיש מי שסובר דקדוש לא הואי הפסק שלא עקר דעתו מאכילה ולא דייק עד כאן:

דף כ.

ועוד ואני דעתי נוטה לדברי הרי"ף ז"ל דאמר אין היין וכו' ודאמרינן בגמרא הא מדקתני עקרו מכלל דבדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם עסקי' לאו למימרא שלשון עקירות מלמדת כך אלא לשון קצרה היא כלומר מדקתני עקרו לצאת לקראת חתן וכו' טעמא דעקרו לדבר מצוה וכו':

אמר הכותב טוב מזה מדקתני עקרו לצאת כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע אלמא במקומן הם מברכין דאי לא הוה ליה למתני ויצאו לקראת חתן טעונין ברכה למפרע חזרו טעונין ברכה לכתחלה ועוד אני אומר שאין שנוי מקום מטעינו ברכה לאחריו בין שחזר למקומו בין שאכל במקום אחר אלא בדברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן מפני הטעם שהזכיר בעל המאור עצמו ז"ל דילמא ממשיך ולא הדר לברוכי בדוכתיה הא בדברים שאין טעונין ברכה במקומן ויצא ולא בירך כשהוא חוזר אין טעון ברכה למפרע הילכך מדקתני עקרו טעונין ברכה למפרע מכלל דבדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן עסקי' וזה פי' נכון וברור ולענין מה שאמור בגמרא תיובתא ותניא כותיה דרבי יוחנן דבר ברור הוא דאותבוה במימרא קמייתא וסייעוה בברייתא במקצת אותבוה במאי דאמר ידי יין יצאו דאלמא אפילו שינה מקום ושתה במקום אחר אין צריך לברך ובריתא קתני מיהת שנוי מקום צריך לברך ואסתייע במקצת במימרא דאמר שנוי מקום אין צריך לברך דברייתא קתני בשנוי מקום וחוזר אין צריך לברך כדקתני וחזרו אין צריכין לברך ברכת היין והיינו כרבי יוחנן בהא דאילו לרב חסדא ורב ששת בחוזרין למקומן נמי צריך לברך וכיוצא בזה סיוע במקצת בפ"ק דעירובין אמר ליה רב פפא לרבה תניא דמסייע

לך מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה יתר מפתחו של היכל ימעט וזה סיוע במקצת למבוי כשר ולאפוקי ממאן דאמר זה וזה לפסול אבל אינו מסייע לסוכה כשרה ועדיין יש לומר כדרבה במבוי כשר בסוכה פסולה אף כאן סייעו לר' יוחנן במקצת בשנוי מקום וחוזר ולאפוקי מדרב חסדא ורב ששת ורבינו והגאונים ז"ל סמכו להם אדרב חסדא ורב ששת דמתניתא קמייתא דעקירות כותייהו ובתרייתא נמי כותייהו דיקא וכל אלו דברים מחוורים אבל הפסק שאמרו כרב ששת דאע"ג דפריק רב חסדא שינויא הוא חוכך אני בו כנגדם דהא מתניתא קמייתא על כרחין ר' יהודה היא ולית לה לדרב ששת קיום אלא או שיפסוק הלכה כר' יהודה יחיד במקום רבים או שיאמר שלא בא אלא לפרש דברי חכמים וסוגיין בעלמא אימתי לפרש ובמה לחלוק ועוד שלא אמרו כן אלא במשנתנו אבל בברייתא הכל לחלוק כדאיתא בדוכתא ושמא סברו הראשונים ז"ל לומר דמאחר שמצינו ברייתא קמייתא דקתני סתם בד"א בשהניחו שם זקן או חולה היא מוכחת על חברתה שאין במה זה של ר' יהודה אלא לפרש והן רואין שזה פשטן והצעתן:

דף כא:

עוד רב חיננא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא קאי עלייהו רב המנונא סבא וכו' עד אמר להו לא צריכיתו שבת היא קבעה אנפשה פי' כלומר אין אתם צריכין לקבעה משעה שקדש היום שהיא מתחילת שקיעת החמה עד דהכי קאמר רב כשם שקובעת למעשר כך קובעת לקדוש ותנן חשכה לילי שבת רבי אליעזר אומר יגמור ר' יהושע אומר לא יגמור אלמא אין השבת קובעת למעשר עד שתחשך לגמרי וכן לקדוש ולפריסת מפה ובהלכות הר"ב ז"ל מפורש בחלוף:

אמר הכותב עד שהוא למד משם לענין מעשר ילמוד מהא דתניא המעביר פירות ממקום למקום וקדש עליהם היום ר' יהודה אומר הלל עצמו אוסר משמע שמשעה שקדש היום שהיא משקיעת החמה קובעת למעשר וכן בדין שהרי שבת שקובעת למעשר משום דכתיב ביה עונג הוא ועונג מקמי צאת הככבים הוי משעה שבני אדם אוכלין פתן בערבי שבתות ואותה שעה מקדשין והוא קודם צאת הכוכבים כדאיתא בברכות ואף קודם לכן משעה שקדש היום קרינא ביה עונג הילכך קובעת למעשר וזו היא ששנינו בספק חשיכה אין מעשרין את הודאי מפני שהוקבע למעשר ונאסר באכילת עראי והוה ליה מתקן ומה שכתב רבינו כאן מרבינו האי גאון ז"ל קבל וכן כתוב בתשובותיו וזו ששנינו חשכה לילי שבת כיוצא בה שנינו במקומות הרבה דתנן השום והבוסר והמלילות שרסקן מערב שבת ר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך ר' עקיבא אומר לא יגמור ותנן

אין נותנין פת לתוך התנור ערב שבת עם חשכה ותנן נמי משלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה ות"ר לא תמלא אשה קדרה עסיות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ע"ש עם חשיכה וכן כיוצא בהן ופי' חשיכה בכולן שקיעת החמה כדתנן ובכולן ב"ה מתירין עם השמש ולענין קידוש עצמו ת"ר לעיל בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום מביאין כוס ראשון ואומרים עליו קידוש היום אלמא משקדש היום מפסיקין ומקדשין כדקתני קידש היום ולא קתני חשכה ועוד דתני עלה ר' יוסי אומר אוכלין והולכין עד שתחשך כלומר אין צריך להפסיק משעה שקדש היום אלא אוכלין והולכין עד שתחשך וה"ה אף משחשכה אלא אורחא דמילתא קתני שדרך חברים לר' יוסי שהיו מסובין מבעוד יום בכדי שהיו גומרין סעודה קודם שיקדש עליהם היום ואם שהו עד שקדש עליהם א"ר יוסי אוכלין והולכין עד שתחשך שבזמן הזה יגמרו סעודתן ואם לא גמרו אוכלין אפילו עד חצות והיינו דקתני גמרו כלומר אוכלין עד שתחשך ואם גמרו מקדשין הא לא גמרו אף משתחשך אוכלין וזה לפי נוסחת ההלכות ושל ר"ח ז"ל ורוב הספרים אבל יש מהן מוגהין אוכלין והולכין משתחשך וכשמועה זו כך גורסין בכל נוסחי הגאונים ובהלכות פוק חזי אי נגה יומא נפסוק ונקבעיה והני לילי אינהו אמרי משתחשך ממש ואיהו אמר משעה שקדש היום:

דף כג:

ועוד מתני' לא יפחתו לו מד' כוסות של יין וכו' כתב עלה הרי"ף ז"ל ואמרי רבוותא הואיל וכל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא צריך לברך בורא פרי הגפן אכל כסא וכסא וכו' כמו שכתוב בהלכותיו ואין בכל הראיות שהביא לדבריו ראיה לא לכסוי הדם ולא לסעודתא דתלמידי דרב לפי שברכת המזון סלוק אכילה עד וכסוי הדם נמי סלוק הוא לשחיטה שקדמתו:

אמר הכותב הריני כמשיב על דברי רבינו הגדול והתניא חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לצאת לבית הכנסת כשהם יוצאין אינם טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה והא הכא דתפלה וקדיש ואמן יהא שמו הגדול מבורך ומשתי בהדי הדדי לא אפשר ואפ"ה לא צריך לחזור ולברך ועוד דתנן ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון בשבתות ובימים טובים שאדם קובע סעודתו על היין וה"נ משתי וברוכי המוציא בהדדי לא אפשר ואפ"ה פטור ועוד יש להשיב מהא דאתמר לקמן היכא דליכא שאר ירקי מברך מעיקרא בורא פרי האדמה ולאכול מרור ולבסוף אכיל ליה בלא ברכה ואמאי הא איכא אגדתא והלילא וברכות דעל מצה דמיכלי והני

בהדי הדדי לא אפשר ומפסיק לענין ברכת הפירות כמו שמפסיק לענין ברכת היין ואנו מקשים ועלינו לתרץ והוי יודע שהפרש גדול בין הפסקת רשות להפסקת חובה שמי שקבע סעודתו ובירך תחלה על היין או על הפת ואם רצה שלא לצאת לבהכ"נ אינו יוצא שאין הדבר קבוע עליו חובה בתוך הסעודה אין כאן הפסק אלא שנוי מקום אבל ד' כוסות הדבר קבוע עליו חובה לאחר שבירך על הראשון שיפסיק מלשתות ויתחיל במצוה אחרת הלכך משעה שנאסרה עליו שתיה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך שזה ודאי דומה לכיסוי הדם שאין בו עקירת דעת אחרת אלא שמצוה להפסיק בכסוי ונאסר עליו שחיטה עד שיכסה אלא שמצאו לה היתר ממקום אחר דאפשר דשחיט בחדא ידא ומכסי בחדא ידא וכיון דאפשר אע"פ שהפסיק הוא מדעת עצמו וכסה בשנים ואח"כ שוחט אינו צריך לחזור ולברך וה"ה והוא הטעם ליין שלפני המזון שפוטר יין שלאחר המזון ואין ברכת הלחם מפסקת לפי שאין הפסקה זו קבועה עליו מצוה בתוך השתיה וטעם בורא פרי האדמה שאינו חוזר ומברך מפני שהפת פוטרתו דכיון שהוא בא חובה בתוך הסעודה כדבר הבא מחמת הסעודה דמי וכן כתוב בפסוקות רבי' שלמה ז"ל שהפת פוטרת חזרת מברכת הנהנין ולפי לשון פירושו דבר הבא מחמת הסעודה ודאי הוא שהוא ז"ל קורא אותה במשנתנו פרפרת הפת כלומר פרפרת הנאכלת עם הפת ותנן בירך על הפת פטר את הפרפרת וא"ת ואעפ"כ הלא לאחר שבירך על המצה צריך הוא לברך לאכול מרור ומיכל והך ברכה גופה לא אפשר ולמה לא תפסיק בו לאו מילתא היא דהאי כשבירך המוציא כאילו בירך על מצה ומרור ברכת הנהנין ואין ברכת המצות שעל המרור מפסקת בו כשם שאין ברכת המצה עצמה מפסקת בה וכענין שנפרש ביקנ"ה והיינו נמי דאמר רבינא כל חד וחד מצוה באנפי נפשה הוא כלומר והוה ליה כנמלך שאין בו משום זוגות כיון שנפסקה קביעותו והוא מברך על כל כוס וכום ובזה נתקיימו דברי רבינו הגדול ז"ל בראיותיו ויש כאן מקום טעות למקצת הגאונים שכתבו ומה ברכת המזון מפסקת תפלה לא כ"ש אלא שדברי רבינו ז"ל קיימים וכשתמצא לומר שתי מצות שכל אחת עליו חובה אפי' שיחה קלה מפסקת בהן והיינו תפילין מצוה אחת אין שיחה מפסקת והיינו שואל ומשיב בקריאת שמע והלל כמו שכתוב בהלכות בראש השנה וכן הסעודה קביעות אחת היא ואין שיחה מפסיק בה ולא אפי' רשות דמצוה כגון אמן וקדיש לא אמרו בה אלא עקירות אבל שתי מצות בקביעות אחת כגון ד' כוסות אין דמיונן יפה להפסיק בשיחה קלה כתפילין אלא כל שהוקבעה לו מצוה אחרת ואסרה עליו שתיה ראשונה ה"ז מפסיק אפי' בקביעות אחת כמו שפירשתי מדין כסוי וקל וחומר:

והריני מוסיף לו ראיה מהא דאמרי' לעיל לית הלכתא כתלמידי דרב דהא יו"ט שחל

להיות אחר השבת ואמר רב יקנ"ה ולא היא גבי ברכת המזון עקר דעתיה ממשתיא הכא לא עקר דעתיה ממשתיא כולה כחדא ברכתא נינהו מדקא מקשי' איקנ"ה ולא מקשי' מכל קידוש והבדלה דעלמא דתנן מברך על היין ואח"כ מברך על היום שמעינן מינה דהכי אקשי' ברכת המזון לתלמידי דרב מאי טעמא מפסיק כיון דאיתה לכסא בידיה ודעתיה עילויה ודאי משום דמכיון דאיתסר עליה שתיה לאחר ברכת היין מחמת מצוה אחרת שהוקבעה לו נפסקה שתייתו וצריך לחזור ולברך אם כן אף ביקנ"ה נמי כיון דנאסרה עליו שתיה לאחר ברכת היין מחמת מצוה אחרת הוי הפסק דהבדלה מצות כוס אחר הוא וצריך לחזור ולברך ומהדרינן לא היא גבי ברכת המזון מכיון דאמר הב ונבריך עקר דעתיה ממשתיא עד שיברך שהרי נתן דעתו לברך ומשתי וברוכי בהדי הדדי לא אפשר הילכך אע"ג דכסא בידיה ודעתיה עילויה הא איכא הפסק אבל הכא לא עקר דעתיה ממשתיא עד שיעשה מצוה אחרת דכולהו כחדא ברכתא נינהו ויין גורם לברכות הללו שיסדרם עליו ושמעינן מינה דטעמא דברכת המזון לאו משום דסילוק אכילה הוא דאי הכי היכי ס"ד דרב אשי לדמויינהו הא לאו מין במינו הוא כלל אלא טעמא משום הפסק הוא שאע"פ שהוא סילוק אכילה אינו סילוק שתיה וה"נ מוכח בפרק אלו דברים במס' ברכות מברך על היין ועל המזון בכוס אחד שהוא מפסיק וצריך למטעם ליה בידיה. ובתשובה לדברי רבינו ז"ל מצינו בפרק ראשון של מסכת ברכות ירושלמית דאתמר התם כל הברכות פותחין בהן בברוך אם היתה ברכה הסמוכה לברכה כגון ק"ש ותפלה אין פותחין בהן בברוך והא קדושה שניא היא שאם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום אינו אומר בפה"ג והא סיפא א"ר מנא טופס ברכות כך הוא וכו' הרי זו כתשובה לדברי רבינו ז"ל ואינה תשובה שהירושלמי היה סובר כרב אשי דאמר לית הלכתא כתלמידי דרב דאמרי כל כי האי גוונא לא הוי הפסק ומיהו התם נמי הא אסיקנא טעמא אחרינא דטופס ברכות כך הוא והדר ביה מהך סברא דאמרן וכן נראין ודאי הדברים שאם היו מסובין וקדש עליהן היום שמברך על כוס ראשון ברכת המזון וברכת היין כשהוא מברך על כוס שני קדושת היום חוזר ומברך ברכת היין שאם לא תאמר כך היה להם לפרש בברייתא ששנינו כאן שחלוק קדוש זה משל שאר שבתות בכך אלא ודאי מכיון שגמרו ונאסר להם לאכול עד שיקדשו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך מזו הסברא שעלתה על דעת ראשונים והסכים רבינו ז"ל אמרו בתחלת זה הפרק פורס מפה ומברך ואח"כ שארי המוציא. ומיעל לאיפנוי לא הוה הפסק אבל בעל הלכות גדולות אמר דהדר שארי המוציא וטעמא דמילתא משום דגברא דחיא הוא ורבינו האי אמר בית הכסא מפסיק ולא פשיטא לנא ודאמי דלא מפסיק ובפירושיו היא בפ' כיצד

מברכין וזו הוראה ממנו ז"ל שאין ברכת הנקבים מפסקת כיון שאינה קבועה עליו חובה בסעודה ומעתה אנו דנין בתפלה כן ושמא הוא ז"ל שאמר מפסקת מפני שהיא דבר גדול וצריכה כונה יתירה והרי כעוקר מסעודתו לגמרי ואין טעמו מחוור:

ומה שכתב בעל המאור ז"ל שהוא אומר שאם רצה לשתות בתוך ההגדה הרשות בידו כדתנן בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה חס ושלום שלא התירו אלא בין כוס לכוס אבל משמזגו לו כוס שני והתחיל במצותו לשאול עליו ולדרוש אינו רשאי להפסיק בשתיה ואם יעמוד בדבורו ואינו חוזר וטוען עליו טענה אחרת על כרחו זכה רבינו ז"ל בדינו שאפילו כשתמצא לומר רשאי הוא לשתות בתוך ההגדה בתוך ההלל אינו רשאי להפסיק כדאיתא בברכות ואין צריך לומר באמצע ברכה של גאולה וזהו שאמר רבינו זלה"ה הכא נמי כיון דלא אפשר למקרי ולמשתי בהדי הדדי צריך לחזור לברך בתר הגדה ובתר דגמיר הלילא:

דף כד.

ולענין ברכה אחרונה בין שאין לו לשתות בתוך הסעודה בין שיש לו לשתות דין אחד הוא ואם אמרו הגאונים שברכת שלש פוטרת מעין שלש אין לומר כן אלא ליין שבתוך הסעודה שהוא בא לשרות והוה ליה כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שפטורין בין לפניהם בין לאחריהם ולא היה טעון ברכה אפי' לפניו כדאמרי' בהדיא בפ' כיצד מברכין אלא מפני שהוא גורם ברכה לעצמו ולפניו הוא שגורם ברכה לעצמו אבל לאחריו אינו גורם ברכה לעצמו ולפיכך ברה"מ פוטרתו אבל יין שלפני המזון למה הוא פוטר א"ת שיש בכלל שלש מעין שלש והלא הכל מודים בהביאו לפניהם תאנים וענבים שלא מחמת הסעודה ולאחר הסעודה שטעונין ברכה בין לפניהם. בין לאחריהם וכ"ש קודם הסעודה ומחלוקת בתוך הסעודה בזה אין אומרים שיש בכלל שלש מעין שלש ואע"פ שזה לאכול וזה לאכול כ"ש יין שזה לשתות וזה לאכול ואין דינן אלא כפת הבאה בכסנין משום דמזון הוא כדאתמר התם שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא פת הבאה בכסנין בלבד שהוא טעון לפניו כל זמן שאינו בא לפרפרת אבל אינו טעון לאחריו דמזון הוא ויש אומרים אף בתמרים כן כדאמרי' בפ"ק דברכות דהיכא דאכל תמרי וסבר דנהמא אכל ופתח בדתמרי וסיים בדנהמא יצא מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זייני והואיל וישנן בכלל מזון ואם בירך עליהם ממש ברכת המזון היא פוטרתן כל שכן אם בירך על הפת שהן בכלל ברכה ופטורין אבל רב שמעון בעל הלכות גדולות אמר דתמרי ורמוני ושאר מגדים דלאו מזון נינהו לא מפטרי בברכת המזון ולפי דבריו

כי אמרי' מיזן זייני ה"מ כשהם עיקר סעודתו אבל לאחר סעודתו טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם ויש בדברים אלו מחלוקות גדולות בירושלמי בפת הבאה בכסנין ובתמרים לאחר סעודה אבל אנו מ"מ בפי' למדנו בגמרתנו בכל שאינו מין מזון ואינו נאכל בכלל מזון בתוך הסעודה אין ברכת המזון פוטרתו וכך הם דברי בעל המאור עצמו בברכות ומעתה אין מחלוקתו ביין זה כלום וכן מצאתי למקצת הגאונים כאן שצריך לברך על הגפן לכוס של קדוש היום ואע"פ שרב עמרם אמר אם קדם ובירך על מזונו יצא לזה שומעין שאמר כהלכה לפיכך מי שיש לו יין בתוך המזון בלילי הפסח אם כדעת רבינו ז"ל ימתין עד שיגמור מלשתות ויברך על הגפן קודם בהמ"ז וכן בשאר ימות השנה אלא שאין בידי להכריע דלא חזינא שום הפסק אלא להטעינו ברכה לפניו אבל לאחריו לא מצינו אלא בעקירות מקום ובדברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן אבל בחד מושב אפי' בנמלך אין לנו לפיכך על הגפן שבסוף פוטרת הכל וכשאנו הולכים אחרי דברי ראשונים אין לנו בזה אלא דברי הגאון אביהם של ישראל שהוא רבינו שרירא אביו ז"ל השיבו בלשון הזה ד' כוסות הללו כל א' וא' טעון ברכה לפניו משום דבתר קדושא איתסר ליה למישתי עד שדורש מארמי אובד אבי וחותם בגאולה ומן כדאמר הבו נבריך ברכת מזון אסור למשתי עד דמברך ומן כדמברך בין שלישי לרביעי לא ישתה ואיתסר ליה עד שאומר הלל הגדול וברכת השיר אלא לאחריו אמאי מחייב על כל חד וחד הא יתיב ודעתיה אשאר כוסות הללו הילכך מברך ברכה אחרונה ודיו אלו דברי הגאונים ז"ל ויש לנו סיוע בהם לכל טענותינו וכך קבע רב יצחק בן גיאת ומה שאמר הגאון כיון דחד מקום הוא וליכא נמלך למיקם בברכה לבסוף סגיא לומר שאם היה נמלך למיקם כשהיה סבור לקום היה מברך בסוף אבל אם לא בירך עד שחזר ונמלך לשתות אינו צריך אלא ברכה אחת לבסוף:

דף כד:

ועוד הא דתניא ר' יוסי אומר אע"פ שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו מצה וחזרת וחרוסת נקיטינן מינה בגמ' מצות צריכות כוונה ור' יוסי לטעמיה עד והרב אלפסי ז"ל כתבה בהלכותיו למימר דהלכתא היא ואף הוא נמי אזיל לטעמיה לפי מה שכתב במס' ר"ה: אמר הכותב ודאי שכן דעת רבינו ודעת ראשונים ואף לרבינו האי גאון ז"ל מצינו שפסק מצות צריכות כונה ונוסיף לבאר הדבר במס' ר"ה אם גומר השם עלינו אבל בכאן אנו צריכין לפרש כיון דקיי"ל כרב חסדא דמברך ברישא אמרור בורא פרי האדמה ולאכול מרור ואכיל ולבסוף אכיל בלא ברכה ודאי מטבול ראשון הוא דנפק ליה ידי חובה שהרי

אכלו לשם חובה במתכוין ועליו בירך הילכך הא דתניא אע"פ שטבל בחזרת מצוה להביא לפניו מצה וחזרת בדיעבד הוא והכי קאמר אע"פ שלא טבל טבול ראשון בשאר ירקות אלא טבל בחזרת שלא במתכוין שלא היה דעתו אלא כמטבל בשאר ירקות ולא בירך עליה אלא בפה"א דמצוה להביא לפניו מצה וחזרת וחרוסת אבל כשנהג כדברי רב חסדא אינו מצוה אלא כמו שאמר רבינו ז"ל כדי שיראו תינוקות וישאלו אבל ריש לקיש כרב הונא סבירא ליה והיינו דקאמר זאת אומרת מצות צריכות כונה כלומר שלפיכך הוא יכול לטבל תחלה בחזרת ושלא לברך עליה בפה"א ובטבול שני מברך על אכילת מרור ויוצא בו דלכתחלה מצות ואח"כ מרורים אלא דמיקדמי' לטבול לפני אכילה שלא כדרך שאר לילות משום דאית ביה היכירא לתינוקות דאי ס"ד מצות לא בעי כוונה א"כ על כרחנו משעת טבול ראשון יצא ואינו יכול להמתין מלברך עד טבול שני וכיון שיצא בטבול ראשון ובירך עליו למה הוא חוזר ומטבל פעם אחרת וא"ת משום תינוקות יטבל בשאר ירקות תחלה כדי שיהא יוצא בטבול שני שאחר מצה וכולה סוגיא כדאיתא ריש לקיש כרב הונא גם בזה דברי רבינו ז"ל מסתייען דאף רב הונא סבר מצות צריכות כונה ורב חסדא גופיה לא אתקיף עליה לאחר שיצא י"ח יחזור ויברך עליו אלא לאחר שמלא כריסו ממנו משמע דאיהו נמי מודה לזה דמצות צריכות כונה:

דף כה.

עוד כתב הרי"ף ז"ל א"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו על הלל דתניא יכול לא יצא אדם ידי חובתו וכו' ולא זו דרך הגמ' דהא אוקמה רב אשי להאי ברייתא כהלל ובגמ' אין לנו ראיה על מה שא"ר יוחנן אלא שיש לומר קבלה היתה בידו:

אמר הכותב מגיהי ספרים גרמו לו לבעל המאור ז"ל לתפוס על רבינו מפני שהגיהו במקצת הנוסחאות אלא א"ר אשי האי תנא תנא דהלל היא וכבר עמדנו על נוסחי ספרד ישנות ואין הגירסא כן גם אינו נראה לפרש כך מדקתני כדרך שהלל אוכלן ואילו לתנא דהלל כדרך שאמרה תורה הוא ועוד דהאי לישנא לכתחלה משמע דאי דיעבד הו"ל למתני יכול אם אכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו לא יצא בהו ידי חובתו ת"ל וכו' ואי האי תנא דהלל הוא כיון דא"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו דתניא הא ואדחי אלמא אתמר בגמרא במסקנא השתא דלא אתמר הלכתא כמר וכמר הא בלא פלוגתא אשכחן ליה לדהלל ורבי יוחנן מיהא מתניתא אמרה ואדחי' לה אלא האי תנא תנא דרבנן הוא והכי קתני יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא בכריכה כהלל ת"ל יאכלוהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו יוצא בהן לכתחלה ומכאן א"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו על הלל שהוא

אומר בכריכה והם אומרים אפי' בלא כריכה ורב אשי לאו לר' יוחנן אתקיף אלא למאי דקאמרינן ואפילו למ"ד מצות אינן מבטלות זו את זו ופירשו בגמ' דהלל היא אבל לרבנן מבטלות דא"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו דתניא וכו' ואהא אקשינן א"כ מאי אפי' דכ"ע מצות אינן מבטלות ואם רצה אפי' לרבנן כורכן ואוכלן כדרך שהלל אוכלן ועיקר מצותן אפי' בלא כריכה וחלוקין עליו חביריו וזה שאין אנו פוטרין עצמינו בכזית מצה לחודה ובכזית אחד במצה ומרור בכריכה משום דאפי' תימא מצות אינן מבטלות זו את זו ה"מ מצוה ומצוה אבל מצוה ורשות אתי מצוה דרשות ומבטלת מרור דמצוה דדבריהם והיינו נמי טעמא דאתי דרבנן ומבטל דאורייתא משום דרבנן ודאורייתא רשות ומצוה נינהו ועוד שהיה צריך לברך על המרור ולא על המצה שעמו וכיון שמצותן לכתחלה אפי' בלא כריכה לא נראה לחכמים לעשות מצה טפילה למרור שמא ינהגו כן בזמן הבית במהרה יבנה אלא זכר למקדש כשוין עבדינן כיון דאפשר הוא זה פירושא לפי דעתו של רבינו ז"ל ונכון הוא אלא שקשה לי בו מה שאמרו בזבחים בפ' שנתערבו דא"ר אליעזר כשם שאין מצות מבטלות זו את זו כך אין איסורין מבטלין זה את זה מאן שמעת ליה דאמר מצות אין מבטלות הלל היא דתניא אמרו עליו וכו' ומסקנא דשמעתא היא התם ולא אתקיף עלה רב אשי לומר דאפי' לרבנן אין מבטלין ואיכא למימר דלא נחית התם גמרא למקהי קהיאתא בהך ברייתא אי כרבינא אי כרב אשי אלא קאמר להלל שמעינן ליה הכי ולאו למימר דאשכח להו לרבנן דפליגי עליה דמצות מבטלות גדולה מזו הא מני ר"ע היא דדייק לישנא יתירתא וליכא דפליג עליה כלל אלא לדידיה הוא דשמעי' ליה ומימרא דר"א גופא דייקא דקאמר כשם שאין מצות מבטלות זואת זו כך אין איסורין וכו' ואי ס"ד לרבנן מבטלות היכי שביק רבנן ופשיטא ליה דהלל וגמר מינה נמי לאיסורין אלא משמע דסבירא ליה מצות לכ"ע אינן מבטלות זו את זו ואע"פ שהביא בהלכות מימרא דרבינא כלשונה אפי' למ"ד מצות אינן מבטלות שלא בהקפדה כתבה דלא פסיק בהא מילתא כלום דלא קאמר לא ליכרוך איניש מצה ומרור משום דמצות מבטלות זו את זו ואפי' למ"ד אין מבטלות ה"מ דאורייתא ודאורייתא וכו' אלא טעמא דמעיקרא נמי משום דמצה דאורייתא ומרור דרבנן הוא אלא דפריש בגמרא דהלל היא הא לרבנן מבטלות ואפשר דמרבינא גופיה נפקא ואפשר דגמרא הוא דפריש הכי ועלה אתקיף רב אשי ודחיה ורבינו ז"ל לא על מנת לדקדק ממנה מחלוקת של כלום הוא כתבה ולא לפסוק בדבר זה כלום בא לכאן וזו שכתב דבינו ז"ל במאן דלית ליה כולא סעודתא דמינטרא אלא כזית בלחוד דהוא דאית ליה כזית הצריך לו קאמר ודבר פשוט הוא:

דף כו:

ועוד כתב הרי"ף ז"ל מנהגא דעלמא כר"י בתרוייהו בברכת השיר ובהלל הגדול עד וקיימא לן כתנא דידן דלית ליה אלא ארבעה כוסות:

אמר הכותב בכאן לא שמע בעל המאור ז"ל דברי הראשונים ולא ראה הלכות הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל ולא מצא רב מארי גאון גם מן התשובה שכתב לרבינו האי גאון לא קרא ממנה אלא מקצתה כדי שלא יהיה לו תרעומות אלא על דברי רבינו אבל הצריכנו להעתיק דברי ראשונים שכולן פירשו דארבעה כוסות חובה כוס חמישי רשות אם רצה לשתות יקרא ואם לאו לא ישתה והדבר הפשוט מן הגמרא דאי ברייתא פליגא אמתניתין הוה לן למימר בגמרא מני מתניתין לא רבי טרפון ולא יש אומרים כדרך כל התלמוד ולא מישתמיט חד תנא וליתני לא יפחתו לו מד' כוסות של יין ר"ט אומר חמשה ועוד דשקלו וטרו אמוראי כר"ט אלמא הלכתא כוותיה וקיימא לן ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות ולא חמשה:

והוי יודע שטעם אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כדי שיהא הפסח נאכל על השבע וגזרה גזרו בו שלא יאכל אפילו דברים שאינן משביעין ואינן באין אלא בקינוח והיינו פלוגתא דשמואל ורבי יוחנן דשמואל סבר לא אסרו אלא כגון ארדיליא וגוזליא לאבא שהן חביבים עלינו ואנו ממלאין כרסנו מהן ורבי יוחנן סבר אפי' קליות ואגוזים אסור ותניא כוותיה דרבי יוחנן וזהו שאמרו לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה וכו' דבעינן שיהא מברך בעוד שטעם פסח בפיו כדי שיהא לו בכל זה היכר שלא יחזור ויאכל ונמצא פסח נאכל באמצע סעודה וכך אמרו ראשונים שלא קודם קריאת הלל בלבד אסרו אלא כל הלילה כדי שלא יאכל פסח בכרס ריקנית מפני דוחק חבורות ולאחר שיגמור סדר הלילה יהא עורך שולחן ואוכל זה כפתור ופרח וכשם שאמרו בפסח כך אמרו במצה ולא שיהא דינה כן שהרי לח אמרו בפסח שיהא נאכל על השבע אלא משום שלא יבא לידי שבירת עצם ואין טעם זה במצה אלא מצות חכמים היא בלכתחילה זכר לפסח ואף על פי ששנו בברייתא ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה בכאן מן הראשונה הוא שיצא ועליה הוא מברך ואין אותה שבאחרונה באה חובה דתניא במכילתא יאכלוהו מכאן אמרו הפסח נאכל אכילת שבע ואין מצה ומרור נאכלין אכילת שבע וגמרין נמי מוכחא שאילו היה כן היו חולקין במי שכל פתו מצה כדרך שחלקו במי שאין לו שאר ירקות אלא שלדברי הלל שהיה כורכן בזמן דאיכא פסח כולן נאכלין על השבע לא מפני חובת עצמן אלא מפני הפסח הבא עמהן ומפני כל זה תקנו שיהו מפטירין סעודתן במצה זכר למקדש ולענין משתא בתר כוס רביעי ודאי אסור לא מפני מצה שהרי כבר שתה

אחריה שתי כוסות ועוד אמרו כגון תמרי קליות ואגוזים מיני מיכלא אבל במיני משתיא לא אלא טעם הדבר כדי שלא יהא מוסיף על ד' כוסות ונראה כמו שמתחיל בסדר אחר ורוצה לאכול פסח מצה ומרור ואין נמנין על שני פסחים כאחד ועוד שאם כן לא היה פסח ראשון נאכל על השבע וכן במצה לפיכך אסרו לשתות אחר ד' כוסות אלא שהתירו לו כוס חמישי והאריכו עליו את הדרך לקרוא עליו הלל גדול וזהו מה שאמר רבינו הגדול ז"ל ומאן דצחי לית ליה רשותא למישתי אלא מיא ולאחר הלל זה לא אשכחן בגמרא דאסור דאיכא למימר דיו שהחמרת עליו בכוס חמישי לקרוא עליו הלל גדול וכל מי שרוצה לשתות בקריאה זו הותר לו אלא שאמר רבינו הגאון דנקיטי רבנן ממנהגות דנהיגין בישראל דכל מאן דבעי למישתי שתי בין שני לשלישי ולא חזי לנו ולא שמיע לנא מאן דשתי חמרא בתר ברכת השיר בליליא קמא ובשמא דכולהו רבוותא אמר נמי רב יצחק בן גיאת הכי וכתב דכן מנהג ומעשה בכל ישראל מאין שינוי כלל ואין אנו משגיחין על כל מה שהתיר בבעל המאור ז"ל ולא שומעין אנו לדבריו לפרוץ גדרן של ראשונים ובאותו הירושלמי שכתב רבינו ז"ל שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי הפסח כבר כתבנו גם אנו בו דעתנו במסכת שבועות בדברים נכונים וברורים ומה שכתב בעל המאור ז"ל בספירת העומר והכין אסיקנא במנחות אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ואע"פ שאנו מונין ימים ושבועי מנהג הוא בידינו ואינו אלא עיקר הלכה דקיימא לן כרבנן דבי רב אשי דמנו יומי ומני שבועי וכן פסקו כל הגאונים ורבינו ז"ל:

סליק מסכת פסחים